

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**

FAKULTA VEŘEJNÝCH
POLITIK V OPAVĚ

Partnerské násilí vůči expartnerovi
recenzovaný sborník příspěvků z II. ročníku
mezinárodního kulatého stolu

Petr Fabián (ed.)

Opava 2019

Recenzovali:

Mgr. Markéta Dubnová, PhD.

Vysoká škola polytechnická Jihlava, Katedra sociální práce

doc. PaedDr. et PhDr. Kamil Janiš, CSc.

Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky a psychologie

© Mgr. Petr Fabián, PhD., 2019

© Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, 2019

ISBN 978-80-7510-379-6

Obsah

Předmluva	4
<i>Petr Fabián.....</i>	<i>4</i>
Kulatý stůl a jeho přínosy v diskuzích	5
<i>Petr Fabián.....</i>	<i>5</i>
Rodzina jako wartość a socjologiczne i prawne aspekty rozvodu	9
<i>Magdalena Arczewska .....</i>	<i>9</i>
Działania Policji na rzecz podniesienia jakości i efektywności działań w związku z przemocą w rodzinie	20
<i>Alina Prusinowska-Marek .....</i>	<i>20</i>
Falešná obvinění z násilí	33
<i>Petra Večerková, Jana Fischerová.....</i>	<i>33</i>
Grupa wsparcia, jako miejsce dzielenia się doświadczeniami wskazującymi na istnienie przemocy w „związkach zakończonych”	44
<i>Jarosław Tarnowski.....</i>	<i>44</i>
Rola instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy byłych partnerów oraz małżonków na podstawie działalności.....	50
<i>Marta Szymanek .....</i>	<i>50</i>
Interdisciplinární spolupráce vycházející z „cochemské praxe“ jako metoda deeskalace rodičovských konfliktů z pohledu poskytovatele odborné pomoci.....	54
<i>Pavla Poláková.....</i>	<i>54</i>
Kde slova nestačí – Využití satirovské transformační terapie u dětí s traumatem.....	60
<i>Petra Večerková .....</i>	<i>60</i>

Předmluva

Vážení čtenáři, kolegové, kolegyně,

je nám ctí, dát k dispozici sborník příspěvků kulatého stolu, který byl věnován domácímu násilí vůči ex-partnerovi. Tento kulatý stůl se uskutečnil 21. 5. 2019 v Opavě jako volné pokračování loňského kulatého stolu. V roce 2018 jsme se sešli na podnět polských kolegů, kteří hledali inspiraci v českém právním řádu, a tento první kulatý stůl se uskutečnil ve spolupráci s Univerzitou v Pardubicích.

Letošní kulatý stůl byl více specializovaný a týkal se tématu, kdy v rámci rozvodových sporů se ex-partneři uchylují k různým formám násilí. Mezi účastníky byli jak akademici, kteří se tímto tématem zabývají, tak profesionálové, kteří pracují v rámci porozvodových sporů a v rámci domácího násilí. Bylo zde zastoupení Slezské Univerzity v Opavě, Pardubické univerzity Pardubice, Uniwersytet Śląski v Katowicích, Uniwersytet Warszawski ve Warszawě, tak i odborníci z řad Policie ČR, organizace pracující s oběťmi domácího násilí, dětmi jako svědky domácího násilí, tak i organizace, které pracují s agresory, ale i zástupce magistrátu, soudu, vězeňské služby a samozřejmě studenti.

Předložený Sborník je dvojjazyčný, nechávali jsme příspěvky v originálních jazycích.

Celkově je sborník rozdělen do čtyř pomyslných částí:

- Právní rámec a diskuze
V této části je stručně shrnut právní rámec týkající se domácího násilí v Česku, formám pomoci a výsledkům diskuze, která probíhala v rámci celého jednání kulatého stolu.
- Rodina
Tato část je především věnovaná vývoji rodiny, sňatečnosti a rozvodovosti v Polsku. Velmi mnoho prvků je společných i pro Českou republiku.
- Násilí
V této části jsou podnětné postupy, které jsou určeny pro Polici v Polsku, včetně jednoduchých manuálů. Dále jsou v této části představeny formy pomoci pro oběti i svědky domácího násilí.
- Dobrá praxe
Tato část příspěvků je věnovaná Cochemskému modelu, jako možnosti prevence násilí mezi ex-partnery, a terapeutické využití Satirovské transformační terapie při práci s traumaty.

Patří zde poděkování vedení Slezské univerzity, Fakulty veřejných politik a vedení Ústavu veřejné správy a regionální politiky za umožnění tohoto setkání.

Věříme, že účast i sborník je inspirací pro Vaši praxi.

Petr Fabián

Kulatý stůl a jeho přínosy v diskuzích

Petr Fabián

Anotace:

Príspevek je zaměřen na celkové shrnutí diskuze kulatého stolu. Shrnuje český právní řád, který se dotýká této problematiky, tak některé ze zásadních postřehů diskuze.

Klíčová slova:

Domácí násilí, právní řád

Annotation:

The paper is focused on the overall summary of the round table discussion. It summarizes both the Czech legal order, which concerns this issue, and some of the fundamental observations of the discussion.

Keywords:

Domestic violence, legal order

Úvod

Tento příspěvek se zabývá průběhem kulatého stolu o domácím násilí mezi ex partnery. Průběh kulatého stolu byl pozitivně ovlivněn přítomností odborníků, kteří se zde sešli a zastupovali širokou škálu nejen teoretických principů, ale i praktických zkušeností.

Právní rámec v českém právním řádu

Právní rámec v českém právním řádu stojí v problematice domácího násilí na třech pilířích:

- Policie ČR
- Intervenční centra
- Soudy

Zákony, které se dotýkají domácího násilí:

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, kde je definován institut vykazání a všechny jeho důsledky a souvislosti. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů.

Intervenční centra poskytují pomoc obětem a pracují podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se především o pomoc náhradního bydlení, mediace, terapie a podobně.

Okresní soudy postupují podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Agresor

Problematika agresora úzce souvisela v diskuzi s tématem. Zúčastnění se v principu shodli na tom, že v otázkách porozvodových a porozchodových (v případech nesezdaných partnerů), je těžké správně určit agresora. V praxi při práci s celým rodinným systémem se ukazuje, že osoba označená za agresora, bývá spíše obětí (Eurotopia). V rámci domácího násilí mezi ex partnery, jako agresori dominují ženy.

Albín Škoviera v této souvislosti upozornil, že domácí násilí jako takové se objevuje v rámci transgeneračního přenosu. Jako příklad uvedl rodinu, kde dlouhodobě funguje psychické násilí na principech patologických vzorců chování mezi dospělými, Dítě, které v tomto modelu vyrůstá, v dospívání je schopno tyto zkušenosti zúročit pro rozvoj násilí mezi dospělými tak, aby osobou, která z toho má profit, bylo ono samo. Policie následně řeší domácí násilí mezi rodiči, ale primárním agresorem může být právě dospívající dítě.

Dalším, sice okrajově zmíněným tématem bylo, téma domácího násilí v homosexuálních párech. Jedná se jeden z dalších fenoménů, které zatím zůstávají stranou odborné veřejnosti.

Oběť a nástroje pomoci

Pomoc obětem domácího násilí, je dáno zákonem o sociálních službách. Pomoc může být od poradentství až po poskytnutí utajeného bydlení pro týranou osobu. V rámci diskuze se projevila slabá stránka českého systému. V českém systému pomoci platí, že sociální služby jako forma pomoci – práce intervenčních center, nepodporují práci s celým rodinným systémem, tedy i s agresorem. Tento postup sice umožňuje rychlou pomoc, ale brání hlubšímu pochopení systému domácího násilí, které proběhlo v dané domácnosti, nebo které probíhá v rámci rozchodu. V popisu polského modelu práce s domácím násilím, se ukázaly zajímavé možnosti polských soudů. Polské soudy mají velmi širokou škálu možných způsobů pomoci a šetření v příslušných kauzách. Soudy mají k dispozici psychology, terapeutky, sociální pracovníky, kteří mají povinnost pracovat se všemi účastníky, a tím mohou soudy rychleji rozhodovat. Zároveň byly představeny manuály pro příslušníky Polské policie (viz příspěvek s přílohami).

Příklady dobré praxe

V této kapitole byla představena praxe Okresního soudu v Novém Jičíně, kde využívají Cochemskou praxi pro řešení rozchodových situací. Představitelka tohoto modelu sama podotkla, že práce s rodičovskou odpovědností a interdisciplinární spolupráce je nosným prvkem úspěšnosti tohoto modelu.

Dalším prvkem „dobré praxe“ je práce s traumaty v rámci terapeutické praxe neziskové organizace Eurotopia o.p.s.

Závěr

- Domácí násilí není jen mezi dospělými. Systém je daleko složitější. Násilnou osobou může být dítě vůči dospělému nebo koalice dospělý – dítě. Nebo proti druhému dospělému.
- Prvky ovlivňující domácí násilí jsou i – pozdější uzavírání manželských svazků, nesezdaní partneři, pozdější mateřství, mezigenerační tlaky a mezigenerační přenos.
- Práce s celou rodinou – s celým rodinným systémem. Jak bylo poukázáno, osoba, která bývá označena jako agresor, jím často nemusí vůbec být – příklady z praxe, model fungování soudů Polské republiky. Zde se projevuje slabina českého modelu, kde v rámci sociálních služeb můžeme pracovat pouze s osobou označenou za oběť (což v praxi nemusí být vždy pravdou).
- Modely prevence – Cochemský model, který má možnost být významnou inspirací pro práci s dospělými, kteří pak nemusí dále poškozovat děti.
- Představení jednoduchého nástroje pro Policii v Polsku, při definování domácího násilí.
- **Byly diskutovány dva modely práce státu – polský a český model a nástroje Polské police.** V Polském modelu jsou zajímavé manuály pro Polici Policie – viz příspěvek ve sborníku (str. – 21 a násl.) a především interdisciplinární týmy přímo v rámci výkonu soudní moci. Český model je zajímavý alternativními formami trestu, systémem pomoci obětem.

Literatura

ČÍRTKOVÁ, L. Muži jako oběti domácího násilí. *Právo a rodina*. 2010, č. 7. ISSN 1212-866X.

HERDOVÁ, T. a kol. *Analýza postojů původců a původkyň domácího násilí a práce s nimi* [online]. Praha: Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR, 2016. [cit. 20. 7. 2019]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/postoje_puvodcu_FINAL_rev.pdf.

Zákonné normy:

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky ve znění pozdějších předpisů [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-273>.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů ve znění pozdějších předpisů [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních ve znění pozdějších předpisů [online].
Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>.

Kontakt:

Mgr. Petr Fabián, PhD.

Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik

Ústav veřejné správy a regionální politiky

Bezručovo nám. 14

746 01 Opava

Česká republika

petr.fabian@fvp.slu.cz

Rodzina jako wartość a socjologiczne i prawne aspekty rozwodu

Magdalena Arczewska

Abstrakt:

Rodzina niezmiennie pozostaje najważniejszym środowiskiem w którym wzrasta i żyje jednostka realizując różne role. Szczęście rodzinne pozostaje dla Polek i Polaków kluczową wartością. Niemniej jednak w wyniku licznych procesów i zjawisk zachodzących w obrębie rodziny, okazuje się, że model tradycyjnie pojmowanej rodziny ulega przedefiniowaniu. Spada liczba zawieranych małżeństw, rośnie wiek zawierania związków formalnych oraz wiek urodzenia pierwszego dziecka, maleje współczynnik dzietności. Wyzwaniem dla polityk publicznych państwa jest proponowanie i wdrażanie programów socjalnych mających na celu ekonomiczne wsparcie rodziny. Celem artykułu jest przedstawienie zmian w zakresie zawierania małżeństw oraz orzekania rozwodów w Polsce i krajach UE ba przestrzeni ostatnich trzech dekad.

Słowa kluczowe:

rodzina, małżeństwo, rozwód

Abstract:

A family has always been the most important environment in which individuals are raised and live performing various roles. A happy family life has remained a fundamental value for Poles. However, as a result of a variety of processes and phenomena occurring within the family, it turns out that the traditional family model is being redefined. Marriage rates have been in decline, the age of formalising a relationship and the age of first-time mothers has been rising while the fertility rate has been falling. Public policies must face the challenge of proposing and implementing social programmes aiming to provide economic support for families. This article presents the changes related to marriage and divorce rates in Poland and EU member states within the past three decades.

Keywords:

family, marriage, divorce

Wprowadzenie

Na przestrzeni wieków rodzina niezmiennie pozostaje najważniejszym środowiskiem, z którym każdy człowiek związany jest przez całe życie. Porównując rodzinę w perspektywie historycznej, można dostrzec jej przemiany np. w strukturze czy zmianach podziału wypełnianych ról wobec najmłodszego pokolenia oraz jej funkcje opiekuńczą i wychowawczą,

które stanowiły istotę jej troski i wysiłków.¹ Rodzina stanowi podstawowy układ wprowadzania dziecka w życie społeczne. To w niej dziecko zawiera pierwsze relacje i uczy się zachowań międzyludzkich. W wyniku licznych procesów i zjawisk zachodzących w obrębie rodziny, takich jak rozwody, samotne rodzicielstwo, rodziny rekonstruowane, rodziny jednopłciowe, okazało się, że model tradycyjnie pojmowanej rodziny ulega przedefiniowaniu. Rodzina wielopokoleniowa przestała być środowiskiem wychowania dzieci, a małżeństwo nie jest już uważane za konieczny czynnik warunkujący życie rodzinne².

Niemniej jednak, jak wynika z badań CBOS „Rodzina – jej znaczenie i rozumienie” z 2019 roku, szczęście rodzinne zajmuje niezmiennie pierwsze miejsce wśród najważniejszych wartości, jakimi Polacy kierują się w swoim codziennym życiu. Jest to kluczowa wartość dla 80% ankietowanych. Jedynie co dziewiąty respondent (11%) sądzi, że bez rodziny można żyć równie szczęśliwie. W rodzinę stanowią małżonkowie z dziećmi (99% wskazań). Zdecydowana większość badanych (91%) uznaje za rodzinę także matkę lub ojca samotnie wychowujących przynajmniej jedno dziecko. Dość powszechne jest również przekonanie, że rodzinę stanowią osoby pozostające w związku nieformalnym i wychowujące dzieci z tego związku (83% wskazań). Ponad trzy czwarte badanych (78%) uznaje za rodzinę także osoby pozostające w związku nieformalnym wspólnie wychowujące dzieci z poprzednich związków, a dwie trzecie (65%) mianem rodziny określa małżeństwo bez dzieci. Pozostałe wymienione rodzaje związków między ludźmi zdecydowanie rzadziej określane są jako rodzina. Jedynie niespełna co trzeci respondent tym mianem określa nieformalny związek dwojga ludzi, którzy nie mają dzieci (31%), a jeszcze mniej liczną grupę stanowią ci, którzy za rodzinę uznają związek osób tej samej płci wychowujących dziecko/dzieci jednej z nich (23%) czy też związek jednopłciowy (13%). Uwzględniając stan cywilny można stwierdzić, że najszerzej rodzinę definiują osoby rozwiedzione oraz kawalerowie i panny, a biorąc pod uwagę status zawodowy – uczniowie i studenci, kadra kierownicza i specjaliści wyższego szczebla, pracownicy usług oraz personel administracyjno-biurowy³.

Pojęcie rodziny w aspekcie socjologicznym

Socjologowie definiują rodzinę jako grupa bezpośrednio spokrewnionych ze sobą osób, w której dorośli członkowie są odpowiedzialni za sprawowanie opieki nad dziećmi. Mimo że stosunki rodzinne są osadzone w kontekście szerszej grupy krewnych, to jednak prawie we wszystkich społeczeństwach można odnaleźć strukturę nazywaną rodziną nuklearną. Składa się ona z dwojga dorosłych ludzi, tworzących wraz z dziećmi gospodarstwo domowe. Rodzina realizuje wiele zadań nie tylko wobec swoich członków, ale także na rzecz całego społeczeństwa⁴.

---

¹ S. Walasek, S. Albański: *Wstęp*, [w:] S. Walasek, S. Albański (red): *Wychowanie w rodzinie. Przekaz tradycji i kultury na przestrzeni wieków*, Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2011, s. 10.

² H. R. Schaffer: *Psychologia dziecka*, Wydawnictwa Naukowe PWN SA, Warszawa 2005, s. 115.

³ *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*. Komunikat z badań Nr 22/2019, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2019, s. 2 – 8.

⁴ A. Giddens: *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 194.

Pojęcie funkcji rodziny obejmuje cele, do których zmierza życie i działalność rodzinna oraz zadania, jakie pełni rodzina na rzecz swych członków zaspokajając ich potrzeby. Podstawą wyodrębnienia funkcji rodziny może być albo analiza rodziny jako grupy i instytucji społecznej, albo aspekt trwałości i zmienności tych funkcji. Pierwsze z wyodrębnionych podejść pozwala na wyróżnienie dwóch grup funkcji rodziny – instytucjonalnych i osobowych⁵.

Instytucjonalne ujęcie funkcji dotyczy rodziny i małżeństwa jako instytucji społecznych i obejmuje:

- funkcję prokreacyjną albo biologiczną podtrzymującą ciągłość społeczeństwa,
- funkcję ekonomiczną, polegającą na dostarczaniu dóbr materialnych rodzinie,
- funkcję opiekuńczą, zabezpieczającą członków rodziny w określonych sytuacjach życiowych, gdy sami nie są w stanie zaradzić swym potrzebom,
- funkcję socjalizacyjną, polegającą na wprowadzaniu członków rodziny w życie społeczne i przekazywaniu im wartości kulturowych,
- funkcję stratyfikacyjną to znaczy gwarantującą członkom, rodziny określony status życiowy, wyznaczającą ich przynależność do określonej klasy czy warstwy społecznej,
- funkcję integracyjną, która jest funkcją społecznej kontroli zachowań poszczególnych członków rodziny, w tym zachowań seksualnych małżonków, a także dorastających dzieci.

Z kolei funkcje osobowe, które dotyczą rodziny jako grupy społecznej obejmują:

- funkcję małżeńską, to znaczy zaspokajającą potrzeby życia intymnego małżonków,
- funkcję rodzicielską, która zaspokaja potrzeby uczuciowe rodziców i dzieci oraz
- funkcję braterską, zaspokajającą potrzeby uczuciowe braci i sióstr⁶.

Funkcje rodziny rozważane z punktu widzenia ich trwałości i zmienności, można podzielić na dwie grupy: funkcje istotne (pierwszorzędne) i funkcje akcydentalne (drugorzędne). Do funkcji istotnych kwalifikują się niezbywalne funkcje rodziny, to jest prokreacyjna, socjalizacyjna i funkcja miłości. Z kolei do drugorzędnych zaliczane są te, bez których rodzina może funkcjonować bez większego uszczerbku: ekonomiczna, opiekuńcza, stratyfikacyjna, rekreacyjna, religijna – będąca częścią funkcji socjalizacyjnej czy integracyjna. Wszystkie wyliczone tu funkcje sprowadzają się do bogatych działań i oddziaływań społecznych, realizowanych w różnym zakresie w zależności od stopnia rozwoju społeczno-cywilizacyjnego i organizacyjnego społeczności ludzkich⁷.

Trwanie rodziny oraz prawidłowe spełnianie jej funkcji, tak ważnych zarówno dla jednostki jak i społeczeństwa, zależy od więzi społecznej w rodzinie. Jest ona definiowana jako ogół stosunków społecznych, czyli zależności pomiędzy członkami rodziny oraz ogół postaw tych

---

⁵ F. Adamski: *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982, s. 49 – 52.

⁶ Ibidem, s. 49 – 52.

⁷ F. Adamski: *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982, s. 49 – 52.

członków wobec siebie, wobec wartości i celów rodziny⁸. Ze względu na charakter stosunków występujących w rodzinie, można mówić o zdecydowanej przewadze więzi osobowych, wynikających z osobistych i stałych kontaktów jej członków. Dla funkcjonowania rodziny znaczenie mają też więzi rzeczowe, opierające się na prowadzeniu wspólnego gospodarstwa domowego, posiadaniu dóbr materialnych oraz na statusie społecznym małżonków i związkach interesów rodziny z otoczeniem społecznym⁹.

Małżeństwo i rodzina w świetle przepisów prawa

Nieodzownym elementem ochrony rodziny, która jest organizowana przez państwo, jest jej prawne usankcjonowanie. Organizowana w tym celu polityka rodzinna jest rozumiana jako „całokształt norm prawnych, działań i środków przeznaczanych przez państwo, w celu stworzenia odpowiednich warunków dla rodziny, jej powstania, rozwoju, funkcjonowania i spełniania przez nią wszystkich ważnych społecznie ról.”¹⁰

W polskim prawie rodzinnym pojęcie rodziny nie jest zdefiniowane. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (dalej KRO)¹¹, ustanawiając wobec małżonków obowiązek zaspokajania potrzeb rodziny, jaką założyli zawierając związek małżeński, zdefiniował rodzinę ją jako rodzinę nuklearną opartą na małżeństwie. Obowiązek alimentacyjny określony w przepisach KRO obejmuje wszystkich krewnych w linii prostej, niektórych spośród powinowatych, małżonków (także po rozwodzie, unieważnieniu małżeństwa i żyjących w separacji) oraz rodzeństwo¹². W rozumieniu polskiego prawa rodzinnego, więzami tworzącymi rodzinę są: pokrewieństwo przysposobienie, powinowactwo, małżeństwo¹³. Polskie przepisy prawne nie definiują pojęcia „pokrewieństwo”. Jest ono wynikiem więzów krwi łączących określone osoby, przy czym rozróżnia się linie (proste i boczne) oraz stopnie pokrewieństwa¹⁴. Przysposobienie polega na kreowaniu między przysposabiającym a przysposobionym takiego stosunku prawnego, jaki istnieje pomiędzy rodzicami a dzieckiem. Z uwagi na doniosłość zdarzenia, jakim jest przysposobienie, KRO w art. 114 i następnych przewiduje szereg przesłanek, odnoszących się zarówno do przysposabiającego, jak i przysposobionego (np. wolno przysposobić jedynie osobę małoletnią; jeśli przysposabiany ukończył trzynaście lat, do przysposobienia konieczna jest jego zgoda; konieczna jest pełna zdolność przysposabiającego do czynności prawnych; pomiędzy przysposabiającym a przysposabianym musi występować odpowiednia różnica wieku).

⁸ J. Turowski: *Przemiany współczesnej rodziny*, [w:] Zeszyty Naukowe KUL 1959, nr 4, s. 29.

⁹ W. Jacher: *Przemiany więzi społecznej w rodzinie polskiej*, [w:] B. Czech (red.): *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym*. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 12 i 13 maja 1994 roku w Katowicach, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości. Ośrodek Terenowy przy Sądzie Wojewódzkim w Katowicach, Katowice 1996, s. 113.

¹⁰ A. Kurzynowski: *Rodzina w polityce społecznej państwa*, [w:] A. Kurzynowski (red.): *Problemy rodziny w polityce społecznej*, Warszawa 1991, s. 8.

¹¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r., Nr 9, poz. 59 ze zm.).

¹² M. Andrzejewski: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 14.

¹³ Ibidem, s. 16.

¹⁴ Art. 61⁷. § 1 KRO w zw. z ustawą z dnia 6 listopada 2008 roku o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U z 2008 r., Nr 220, poz.1431).

W odniesieniu do powinowactwa KRO w art. 61⁸ nadmienia, że z małżeństwa wynika powinowactwo między małżonkiem a krewnymi współmałżonka. Podobnie jak w przypadku pokrewieństwa, w powinowactwie również występują analogiczne linie i stopnie, przy czym powinowactwo jest stosunkiem wyłącznie prawnym. Trwa on pomimo ustania małżeństwa na skutek prawomocnego orzeczenia rozwodu lub śmierci małżonka. Skutek ten wygasa jedynie wówczas, gdy małżeństwo zostało unieważnione.

W przepisach Działu IV. Ustanie małżeństwa Tytułu I. KRO sformułowano istotny dla niniejszych rozważań art. 58. Zgodnie z treścią par. 1 oraz par. 1a, w wyroku orzekającym rozwód sąd rozstrzyga o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków i kontaktach rodziców z dzieckiem oraz orzeka, w jakiej wysokości każdy z małżonków jest obowiązany do ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka. Sąd uwzględnia pisemne porozumienie małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie, jeżeli jest ono zgodne z dobrem dziecka. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia. W braku tego porozumienia, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia. Sposób wykonywania władzy rodzicielskiej a więc i wybór rodzica, któremu należy powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jest uzależniony od jednego kryterium jakim jest dobro dziecka¹⁵.

Na gruncie prawa polskiego realizowana jest zasada integralności wyroku rozwodowego, co oznacza, że sprawa rozwodowa nie jest sprawą, w której chodzi wyłącznie o rozwiązanie małżeństwa, ale sprawą w której sąd w związku z taką decyzją orzeka o całości spraw rodziny. Zasada ta sprowadza się do tego, że zakwestionowanie rozstrzygnięcia choćby w jednej części wyroku dotyczy jego całości – częściowe zaskarżenie wyroku powoduje zatem, że pozostałe niezaskarżone rozstrzygnięcia ze względu na ścisłe powiązanie z zaskarżoną częścią wyroku nie stają się prawomocne¹⁶. Zasada integralności wyroku rozwodowego zobowiązuje sąd do kompleksowego i wyczerpującego uregulowania całokształtu spraw małżeńskich, rodzicielskich, alimentacyjnych, mieszkaniowych oraz majątkowych rozpadającej się rodziny. Jak podkreślają T. Sokołowski i W. Stojanowska: „Wymaga to przeprowadzenia szerokiego postępowania dowodowego, a dążenie do szybkiego, sprawnego udzielenie rozwodu nie powinno uniemożliwić ochrony często jednostronnie naruszonych interesów drugiego małżonka oraz dobra małoletnich dzieci, poprzez staranne ukształtowanie skutków prawnych rozwodu.”¹⁷

---

¹⁵ J. Ignaczewski: *Art. 58 Rozwód i separacja. Komentarz do przepisów KRO regulujących ustanie małżeństwa i separację*, wydanie 4 – 2016, System Informacji Prawnej Legalis: <http://sip.legalis.pl>. (data dostępu: 16.04.2017).

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ T. Sokołowski, W. Stojanowska: *Rozwód*, [w:] T. Smoczyński (red.): *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, wydanie 2 – 2014, System Informacji Prawnej Legalis: <http://sip.legalis.pl>, s. 724 (data dostępu: 16.04.2017).

Warto też zwrócić uwagę na treść art. 61¹ par. 1 i 2 KRO. Otóż jeżeli między małżonkami nastąpił zupełny rozkład pożycia, każdy z małżonków może żądać, ażeby sąd orzekł separację. Jednakże mimo zupełnego rozkładu pożycia orzeczenie separacji nie jest dopuszczalne, jeżeli wskutek niej miałyby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków albo jeżeli z innych względów orzeczenie separacji byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Jak wyjaśnia. M. Manowska: „W przypadku separacji istnieją tylko dwie negatywne przesłanki jej orzeczenia w porównaniu z rozwodem. Orzeczenie separacji nie jest mianowicie dopuszczalne, jeżeli wskutek niej miałyby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków albo jeżeli z innych względów orzeczenie separacji byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Przesłanki te zasadniczo należy rozumieć tak samo jak przy rozwodzie. Należy jednak uwzględnić specyfikę separacji, polegającą na tym, że nie powoduje ona ostatecznego skutku rozpadu rodziny, to jest możliwości zawarcia nowego związku małżeńskiego. Przy ocenie zatem, czy orzeczenie separacji jest sprzeczne z dobrem wspólnych małoletnich dzieci stron albo z zasadami współżycia społecznego, należy wziąć pod uwagę, czy prawne rozłączenie małżonków, a przede wszystkim rozdzielenie majątkowe nie wyczerpie którejs z tych negatywnych przesłanek.”¹⁸

Rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem małżonków stanowi konieczny element wyroku orzekającego separację i jest także wymagane, gdy sąd orzeka o zniesieniu separacji zgodnie z art. 61⁶ KRO. Wobec kategoriycznego brzmienia paragrafu 3 tego przepisu, przy zniesieniu separacji sąd ma obowiązek zajęcia stanowiska w kwestii władzy rodzicielskiej, także wtedy, gdy w czasie trwania separacji sąd opiekuńczy zmienił zawarte w wyroku orzekającym separację orzeczenie o władzy rodzicielskiej i sposobie jej wykonywania. Jak podkreśla J. Panowicz-Lipska, z uwagi na szeroką formułę tego przepisu, w orzeczeniu o zniesieniu separacji może być zamieszczone każde z tych rozstrzygnięć, jakie mogłoby być wydane przy orzekaniu rozwodu lub separacji. Znosząc separację sąd może zatem utrzymać lub zmodyfikować stan ukształtowany w wyroku orzekającym separację, orzec o przywróceniu stanu wcześniejszego, a przy podejmowaniu decyzji w przedmiocie władzy rodzicielskiej sąd powinien kierować się dobrem dziecka, mając na uwadze okoliczności sprawy i wnioski małżonków ubiegających się o zniesienie separacji.¹⁹

Małżeństwa i rozwody w Polsce na tle UE

Warto zwrócić uwagę na tendencje zachodzące w zakresie zawierania związków małżeńskich i rozpadu tych związków w Polsce na przestrzeni ostatnich lat. Otóż na przełomie lat 80. i 90. XX wieku powstawało rocznie ok. 250 tysięcy nowych związków małżeńskich, w kolejnych latach liczba małżeństw malała aż do 192 tysięcy w 2002 r., aby wzrosnąć do prawie 258 tysięcy w 2008 roku i ponownie zacząć maleć. W 2013 roku powstało nieco ponad 180 tysięcy nowych związków małżeńskich. W okresie transformacji w Polsce zdecydowanie zwiększył się wiek

---

¹⁸ M. Manowska: *Komentarz do art. 61¹ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, stan prawny: 2014.09.10, komentarz dostępny w systemie LEX OMEGA dla sądów (data dostępu: 16.04.2017).

¹⁹ J. Panowicz-Lipska: *Separacja*, [w:] T. Smoczyński (red.) *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, wydanie 2 – 2014, System Informacji Prawnej Legalis: <http://sip.legalis.pl>, s. 970 – 971.

nowożeńców. Obecnie mężczyźni najczęściej żenią się w wieku około 29 lat, a mediana wieku dla kobiet wynosi około 27 lat. Co ciekawe, w 1990 roku prawie połowa mężczyzn zawierających małżeństwo nie przekroczyła 25 lat, a w 2013 roku – już tylko niespełna 17%. Wśród kobiet udział ten zmniejszył się odpowiednio z 73% do 34%. W konsekwencji nastąpiło przesunięcie grupy wieku najczęstszego zawierania małżeństwa z 20-24 na 25-29 lat – jej udział (mężczyźni i kobiety razem) wynosi obecnie 40% (w 1990 roku było to ok. 20%, a w 2000 roku - 28%). Oznacza to, że proces przesuwania wieku zawierania małżeństw zintensyfikował się po 2000 roku. Niezmiennie wśród nowozawartych związków ok. 82% stanowią małżeństwa pierwsze, tj. panien z kawalerami. Oni także są coraz starsi - w 2013 roku mediana wieku kawalerów wyniosła prawie 28 lat, tj. o 4 lata więcej niż na początku lat 90-tych (w 2000 roku mieli średnio po 25 lat). Zawierające małżeństwo panny miały w 2013 roku średnio po 26 lat, wobec 22 lat na początku lat 90-tych XX wieku i nieco ponad 23 lat w 2000 roku. Obecnie blisko 80% dzieci rodzi się w rodzinach tworzonych przez prawnie zawarte związki małżeńskie, przy czym ponad połowa tych dzieci urodziła się w okresie pierwszych trzech lat trwania małżeństwa rodziców. Mimo okresowego wzrostu liczby zawieranych związków małżeńskich (w latach 1997- 2000 oraz 2005-2008) od kilkunastu lat systematycznie rośnie udział urodzeń pozamałżeńskich. Na początku lat 90. XX wieku ze związków pozamałżeńskich pochodziło ok. 6-7% urodzonych dzieci, w 2000 r. - ok. 12% dzieci, zaś w roku 2013 - ponad 23%²⁰.

Warto zauważyć, że w krajach UE ponad połowa ludności (55,3%) w wieku 20 lat i więcej żyje w związkach małżeńskich. Kolejne grupy to: kawalerowie i panny – ponad 28%, osoby owdowiałe – prawie 9%, i rozwiedzione – ponad 7%. Odsetek osób pozostających w małżeństwie jest zróżnicowany w poszczególnych państwach członkowskich. Najwyższy – ponad 60% – odnotowano na Cyprze i Malcie oraz w Grecji, Rumunii i Polsce. Kraje, w których mniej niż połowa ludności (w wieku 20 i więcej lat) pozostaje w prawnym związku małżeńskim, to Estonia, Szwecja, Łotwa, Węgry i Finlandia oraz Słowenia. Najwięcej kawalerów i panien jest w Szwecji (37%), Słowenii, Finlandii, Estonii, a także w Irlandii i Francji. Najmniejszy odsetek (poniżej 25%) notują kraje: Litwa (21%), Rumunia, Chorwacja, Polska oraz Cypr i Grecja (24%). Porównując udział osób owdowiałych – najwięcej (co najmniej 12%) takich osób jest w Bułgarii, na Litwie, na Węgrzech oraz w Chorwacji i Rumunii, a najmniej – poniżej 6% – na Cyprze i w Irlandii. Z kolei biorąc pod uwagę udział osób rozwiedzionych w krajach UE – najwyższe odsetki (13–15%) miała Łotwa i Estonia oraz Czechy. Najniższy Malta – wyniósł niespełna 1%; niewielki odnotowano też w Irlandii i we Włoszech. Polska jest krajem o silnej tradycji rodzinnej, co znajduje odzwierciedlenie w strukturze ludności według stanu cywilnego. W 2011 roku wśród ludności w wieku 20 i więcej lat prawie 61% pozostawało w prawnie zawartych związkach małżeńskich – wśród mężczyzn odsetek ten wyniósł 63%, a wśród kobiet nieco mniej – ponad 57%. Dodatkowo, kolejne ponad 2% populacji w wieku 20 i więcej lat deklarowało pozostawanie w związkach nieformalnych. Udział ten jest znikomy w porównaniu do średniej UE wynoszącej 9%. Najwyższe odsetki (co najmniej 14%) osób pozostających w związkach nieformalnych odnotowują takie kraje jak:

---

²⁰ J. Stańczak, K. Stelmach, M. Urbanowicz: Małżeństwa oraz dzietność w Polsce, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, s. 1 – 6, raport dostępny pod adresem: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/> [data wejścia: 25.07.2019].

Szwecja, Estonia, Francja oraz Dania i Finlandia. Najniższe zaś (poniżej 3%) występują w Grecji, na Malcie i w Chorwacji. Warto podkreślić, że związki partnerskie są bardziej powszechne wśród osób młodych. Wśród ludności w wieku 20–29 lat – zgodnie z wynikami ostatnich spisów ludności przeprowadzonych w krajach UE – 15% pozostawało w związkach partnerskich, wśród 30–40-latków – niespełna 13% i tylko 4% wśród osób w wieku co najmniej 50 lat²¹.

Tendencja spadkowa w zakresie zawierania małżeństw charakteryzuje społeczeństwa poszczególnych krajów członkowskich Unii Europejskiej. W 2011 roku w UE ponad 2,1 mln par zawarło związek małżeński, tj. o prawie 0,4 mln mniej niż w 2000 roku. Współczynnik małżeństw wyniósł 4,2‰ – w stosunku do 5,2‰ w 2000 roku. Najwyższe współczynniki małżeństw wśród państw członkowskich UE odnotowuje Litwa (6,9‰ w 2013 r.), Cypr (6,4‰) i Malta (6,1‰), a najniższe są w Bułgarii i Słowenii (3,0‰), Portugalii (3,1) oraz we Włoszech i Luksemburgu (3,2‰). Polska ze współczynnikiem 4,7‰ mieści się w pierwszej dziesiątce krajów o najwyższym współczynniku małżeństw. Zwiększył się także wiek zawierania małżeństw (o 1- 4 lata w stosunku do obserwowanego w różnych krajach w 2000 roku). Zgodnie z danymi przedstawianymi przez kraje UE - średni wiek zawarcia pierwszego małżeństwa (średnia arytmetyczna) dla mężczyzn wyniósł co najmniej 30 lat we wszystkich państwach członkowskich UE, z wyjątkiem Polski (29,0 lat), Litwy (29,5 lat) i Rumunii (29,7 lat). Najwyższa średnia wieku dla mężczyzn została odnotowana w Szwecji (35,7 lat), a także w Danii, Hiszpanii i we Włoszech (ok. 34 lata). Dla kobiet – najniższy wiek zawarcia pierwszego małżeństwa odnotowano w Rumunii (26,3 lat), Polsce (26,6) i Bułgarii (26,7), natomiast najwyższy - w Irlandii (ponad 34 lata) oraz w Szwecji (33,0) i Hiszpanii (32,2). Jak wynika z przytoczonych danych mężczyźni zawierający małżeństwo są na ogół starsi od kobiet o ok. 2-3 lata – wyjątkiem jest Irlandia, gdzie - statystycznie - pan młody był młodszy od swej przyszłej żony o prawie rok²².

W ostatnich latach rozpada się w Polsce ponad 200 tysięcy małżeństw rocznie, w tym około 30% w wyniku rozwodu, a pozostałe prawie 70% w wyniku śmierci współmałżonka. W latach 90. XX wieku oraz na początku bieżącego stulecia proporcje wynosiły: niespełna 20 do ponad 80. Od kilkunastu lat notuje się ok. 65 tysięcy rozwodów rocznie. W 2013 roku orzeczono ich około 66 tysięcy (tj. o 24 tys. więcej niż w 1990 roku. W 2013 r. na każde 10 tysięcy istniejących małżeństw 73 zostały rozwiązane orzeczeniem sądu, podczas gdy na początku lat 90-tych XX wieku było ich niespełna 50. Niezmiennie w ponad 2/3 przypadków powództwo o rozwód wnosi kobieta. Natomiast orzeczenie rozwodu z winy żony następuje w ponad 3% przypadków (wina męża orzekana jest w 18% rozwodów), ale przeważnie sąd nie orzeka winy (ok. 74% rozwodów). Najczęściej jako przyczynę rozwodu małżonkowie deklarują niezgodność charakterów (ponad 1/3 wszystkich rozwodów), kolejne przyczyny to zdrada lub trwałe związki uczuciowe z inną osobą (1/4 rozwodów) oraz alkoholizm (19%). Rozwiedzeni małżonkowie przeżywają ze sobą średnio ok. 14 lat (staż małżeński nieznacznie się wydłuża); z roku na rok są też trochę starsi. W 2013 roku statystyczny rozwiedziony mężczyzna miał –

---

²¹ J. Stańczuk, D. Szałtys: *Sytuacja demograficzna Polski na tle Europy*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, s. 5 – 12, raport dostępny pod adresem: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/> [data wejścia: 25.07.2019].

²² Ibidem, s. 7.

średnio – 40-41 lat, a kobiety były o ponad 2 lata młodsze. Wyznaczając opiekę nad nieletnimi dziećmi (w wieku poniżej 18 lat) pozostającymi z rozwiedzionego małżeństwa sąd najczęściej przyznaje opiekę wyłącznie matce (60% przypadków w 2013 roku), wyłącznie ojcu jedynie w ok. 5% przypadków, a w stosunku do 34% rozwiedzionych małżeństw orzeka wspólne wychowywanie dzieci²³.

W 2011 roku w krajach Unii Europejskiej odnotowano prawie 1 mln rozwodów (ponad 100 tys. więcej niż w 2000 roku), a współczynnik rozwodów wyniósł 2,0‰. W odniesieniu do liczby zawartych małżeństw oznacza to, że w 2000 roku na 1 rozwód przypadały prawie 3 nowe małżeństwa, a w 2011 r. już tylko 2. W 2013 r. najwyższe współczynniki rozwodów odnotowano w Łotwie (3,5‰), Danii i Litwie (3,4‰) oraz Szwecji (2,8‰), natomiast najniższe - w Irlandii (0,6‰ w 2012 roku), Malcie (0,8‰) i Włoszech (0,9‰ w 2012 r.). Polska ze współczynnikiem 1,7‰ mieści się wśród dziewięciu krajów o najniższym współczynniku - oprócz wymienionych wyżej należą do nich jeszcze Bułgaria, Rumunia, Grecja, Chorwacja i Słowenia²⁴.

Podsumowanie

Choć rodzina i szczęście rodzinne są dla Polaków i Polek kluczową wartością, to jednak przemiany społeczno-kulturowe i obyczajowe także i w tym obszarze dają swój wyraz. Spada liczba zawieranych małżeństw, rośnie wiek zawierania związków formalnych oraz wiek urodzenia pierwszego dziecka, maleje współczynnik dzietności. Wyzwaniem dla polityk publicznych państwa jest proponowanie i wdrażanie programów socjalnych mających na celu ekonomiczne wsparcie rodziny, jednak w taki sposób, by nie zniechęcać kobiet do aktywności zawodowej. Niemniej wydaje się, że to także już nie wystarczy. Zmiany w zakresie preferencji życiowych, indywidualnego poczucia szczęścia i spełnienia przez jednostki sprawiły, że pojęcie szczęścia rodzinnego uległo przededefiniowaniu. To także jest wyzwaniem dla socjologii. Jak wynika z Diagnozy społecznej 2015, efekt małżeństwa w zakresie dobrostanu psychicznego nie jest trwały. „, Ogólna prawidłowość jest taka, że dobrostan psychiczny rośnie w miarę zbliżania się daty ślubu, po czym spada w następnych latach do poziomu podobnego jak w okresie wielu lat poprzedzających ślub. Poziom dobrostanu spada gwałtownie w pierwszych trzech latach po zawarciu małżeństwa, a następnie stabilizuje się. Innymi słowy, występuje niemal pełna symetria zmian dobrostanu psychicznego przed i po zawarciu małżeństwa, chociaż jeszcze 6 lat przed ślubem dobrostan psychiczny jest istotnie wyższy niż osób, które nie wejdą w tym okresie w związek małżeński. Sugeruje to, że konsekwentnie stwierdzana w badaniach sondażowych znaczna różnica w zakresie różnych wskaźników dobrostanu psychicznego między osobami żyjącymi w małżeństwie i tymi, które nie zawarły małżeństwa lub się rozwiodły, wynika nie tylko czy raczej nie tyle ze „szczęściodajnej” funkcji małżeństwa,

---

²³ J. Stańczak, K. Stelmach, M. Urbanowicz: *Małżeństwa oraz dzietność... op. cit.* s. 1 – 6.

²⁴ J. Stańczuk, D. Szałtys: *Sytuacja demograficzna Polski... op. cit.*, s. 5 – 12.

ile z różnic indywidualnych w poziomie dobrostanu psychicznego: szczęśliwi częściej od nieszczęśliwych zawierają związek małżeński i rzadziej się rozwodzą.”²⁵

Bibliografia

Książki i druki zwarte

F. Adamski: *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982.

M. Andrzejewski: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006

A. Giddens: *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

W. Jacher: *Przemiany więzi społecznej w rodzinie polskiej*, [w:] B. Czech (red.): *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym*. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 12 i 13 maja 1994 roku w Katowicach, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości. Ośrodek Terenowy przy Sądzie Wojewódzkim w Katowicach, Katowice 1996.

A. Kurzynowski: *Rodzina w polityce społecznej państwa*, [w:] A. Kurzynowski (red.): *Problemy rodziny w polityce społecznej*, Warszawa 1991.

H. R. Schaffer: *Psychologia dziecka*, Wydawnictwa Naukowe PWN SA, Warszawa 2005.

J. Turowski: *Przemiany współczesnej rodziny*, [w:] Zeszyty Naukowe KUL 1959, nr 4.

S. Walasek, S. Albański: *Wstęp*, [w:] S. Walasek, S. Albański (red): *Wychowanie w rodzinie. Przekaz tradycji i kultury na przestrzeni wieków*, Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2011.

Raporty z badań

J. Czapiński: *Indywidualna jakość i styl życia. Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i Jakość Życia Polaków - Raport*. Contemporary Economics, 9/4, 200-331. DOI:10.5709/ce.1897-9254.190, [online]: http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf

J. Stańczak, K. Stelmach, M. Urbanowicz: *Małżeństwa oraz dzietność w Polsce*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, s. 1 – 6, [online]: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/>.

---

²⁵ J. Czapiński: *Indywidualna jakość i styl życia. Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i Jakość Życia Polaków - Raport*. Contemporary Economics, 9/4, 200-331. DOI:10.5709/ce.1897-9254.190, raport dostępny pod adresem: http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf [data wejścia: 25.07.2019].

J. Stańczuk, D. Szałtys: *Sytuacja demograficzna Polski na tle Europy*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, s. 5 – 12, [online]: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/>

Rodzina – jej znaczenie i rozumienie. Komunikat z badań Nr 22/2019, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2019.

Akty prawne i komentarze

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r., Nr 9, poz. 59 ze zm.).

J. Ignaczewski: *Art. 58 Rozwód i separacja. Komentarz do przepisów KRO regulujących ustanie małżeństwa i separację*, wydanie 4 – 2016, System Informacji Prawnej Legalis[online]: <http://sip.legalis.pl>.

M. Manowska: *Komentarz do art.61¹ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, stan prawny: 2014.09.10, komentarz dostępny w systemie LEX OMEGA dla sądów.

J. Panowicz-Lipska: *Separacja*, [w:] T. Smoczyński (red.) *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, wydanie 2 – 2014, System Informacji Prawnej Legalis [online]: <http://sip.legalis.pl>

T. Sokołowski, W. Stojanowska: *Rozwód*, [w:] T. Smoczyński (red.): *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, wydanie 2 – 2014, System Informacji Prawnej Legalis [online]: <http://sip.legalis.pl>,

Kontakt:

dr hab. Magdalena Arczewska

Uniwersytet Warszawski

Instytut stosowanych nauk społecznych

Ul. Nowy Świat 69

Warszawa

m.m.arczewska@uw.edu.pl

Działania Policji na rzecz podniesienia jakości i efektywności działań w związku z przemocą w rodzinie

Alina Prusinowska-Marek

Abstrakt:

Od 1 stycznia 2014 r. wszystkie jednostki Policji w Polsce w przypadku konieczności podjęcia przez funkcjonariuszy interwencji w związku z przemocą w rodzinie posiłkują się opracowanymi przez Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji narzędziami: kwestionariuszami do szacowania ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą w rodzinie oraz algorytmami wskazującymi sposób postępowania funkcjonariuszy podczas przeprowadzania interwencji w związku z zaistnieniem przemocy w rodzinie. Stworzenie narzędzi do szacowania ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą w rodzinie dla Policji stanowiło realizację zapisu art. 51 Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Podstawowym celem stworzonego narzędzia jest poprawa bezpieczeństwa dorosłych i dzieci – ofiar przemocy w rodzinie, ale dodatkowo również podniesienie kompetencji funkcjonariuszy Policji i co za tym idzie jakości działań Policji w zakresie reakcji na zjawisko przemocy w rodzinie, ujednolicenie sposobu postępowania funkcjonariuszy Policji i służb społecznych wobec ryzyka występowania przemocy w rodzinie oraz podniesienie świadomości i wrażliwości społecznej wobec zjawiska przemocy w rodzinie.

Algorytm opracowano w dwóch wariantach - gdy interwencja dotyczy osoby dorosłej i w odniesieniu do osoby dziecka. Jeśli policjant ma wątpliwości co do istnienia przesłanek do zatrzymania sprawcy zgodnie z algorytmem ma skorzystać z Kwestionariusza A lub B w celu oszacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia i na podstawie analizy czynników ryzyka zgodnie z instrukcją do oceny ryzyka podjąć decyzję o ewentualnym zatrzymaniu sprawcy. W przypadku interwencji gdzie osobą doznającą/świadkiem przemocy jest dziecko czynności policjanta zmierzają do oceny zasadności ewentualnego zatrzymania sprawcy lub umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej.

Słowa kluczowe:

przemoc w rodzinie, interwencja, Policja, algorytm postępowania policjanta, szacowanie ryzyka, czynniki ryzyka, zagrożenie życia lub zdrowia, sprawca przemocy, osoba doznająca przemocy, świadek przemocy, zapewnienie bezpieczeństwa, przerwanie przemocy, zatrzymanie sprawcy przemocy, procedura Niebieska Karta, piecza zastępcza

Abstract:

Since January 1, 2014, in the cases of the interventions related to domestic violence, all police units in Poland have been using the tools developed by the Prevention and Traffic Bureau of the National Police Headquarters: questionnaires to assess the risk of danger to life and health

in relation to domestic violence and algorithms indicating how police officers should behave when intervening in relation to the occurrence of domestic violence. The creation of the tools for assessing the risk of danger to life and health related to domestic violence for the police was based on the implementation of article 51 of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence.

The basic objective of the created tools is to improve the safety of adults and children - victims of domestic violence - but also to improve the competence of police officers and thus the quality of the police actions in response to the phenomenon of domestic violence, unify the behaviour of police officers and social services in relation to risk of the occurrence of domestic violence, and raise social awareness and sensitivity towards the phenomenon of domestic violence.

The tool was developed in two variants - when the intervention concerns an adult person and in relation to a child. If a police officers have doubts about the existence of reasons for detaining a perpetrator, they should use the Questionnaire A or B to assess the risk of danger to life or health, and based on the analysis of risk factors in accordance with the risk assessment manual, they need to decide whether to detain an offender. In the case of interventions with a child as a victim / witness of violence, the police officer's actions are aimed at assessing the legitimacy of possible detention of the perpetrator, or placing the child in foster care.

Keywords:

Domestic violence, intervention, the police, the police officer's behaviour algorithm, risk assessment tool, risk factors, danger to life or health, domestic violence victim, domestic violence witness, providing safety, stopping violence, detention of the perpetrator, 'Blue Cards' procedure, foster care

Od 1 stycznia 2014 r.²⁶ wszystkie jednostki Policji w Polsce w przypadku konieczności podjęcia przez funkcjonariuszy interwencji w związku z przemocą w rodzinie posiłkują się opracowanymi przez Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji w ramach finansowanego przez Unię Europejską programu Leonardo da Vinci „Uczenie się przez całe życie” przy udziale Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie²⁷ i Fundacji

---

²⁶ Omawiane narzędzia do szacowania ryzyka i algorytmy stosowane przez Policję stanowią element polskiego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie opisany w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Algorytmy dla Policji określają szczegółowe działania Policji zmierzające do odizolowania sprawcy przemocy, a gdy nie jest to możliwe określają sposób ochrony osoby (dorosły lub dziecko) doświadczającej przemocy. Algorytmy są uzupełnieniem określonych w **art. 12 a ustawy uprawnień pracownika socjalnego od odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie i umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej**. Doświadczenia specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz raport z 2015 r. Najwyższej Izby Kontroli dotyczące skuteczności pomocy udzielanej przez państwo osobom doznającym przemocy wskazują na istotne znaczenie oddziaływań Policji w zakresie natychmiastowej czasowej izolacji sprawców od swych ofiar.

²⁷ Wiodąca organizacja pozarządowa w Polsce zajmująca się świadczeniem pomocy osobom doznającym przemocy w rodzinie oraz wspieraniem profesjonalistów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, <https://www.niebieskalinia.pl/>.

Dzieci Niczyje²⁸ narzędziami: **kwestionariuszami do szacowania ryzyka zagrożenia życia i zdrowia** w związku z przemocą w rodzinie oraz **algorytmami** wskazującymi sposób postępowania funkcjonariuszy podczas przeprowadzania interwencji w związku z zaistnieniem przemocy w rodzinie.

Stworzenie narzędzi do szacowania ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą w rodzinie dla Policji stanowiło realizację zapisu art. 51 Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej²⁹:

„Strony stosują konieczne środki ustawodawcze lub inne środki, aby zapewnić ocenę ryzyka śmiertelności, powagi sytuacji oraz ryzyka powtarzalności aktów przemocy przeprowadzoną przez wszelkie istotne”.

Podstawowym celem stworzonego narzędzia jest poprawa bezpieczeństwa dorosłych i dzieci – ofiar przemocy w rodzinie, ale dodatkowo również podniesienie kompetencji funkcjonariuszy Policji i co za tym idzie jakości działań Policji w zakresie reakcji na zjawisko przemocy w rodzinie, ujednolicenie sposobu postępowania funkcjonariuszy Policji i służb społecznych wobec ryzyka występowania przemocy w rodzinie oraz podniesienie świadomości i wrażliwości społecznej wobec zjawiska przemocy w rodzinie.

Zespół pracujący nad stworzeniem narzędzi korzystał z doświadczeń brytyjskich, gdzie od wielu lat z pozytywnymi skutkami są wykorzystywane podobne rozwiązania.

Algorytm postępowania policjanta podczas interwencji w związku z przemocą w rodzinie.

Celem algorytmu stworzonego dla policjantów jest ujednolicenie działań funkcjonariuszy w związku z przemocą w rodzinie oraz podniesienie jakości i skuteczności podejmowanych przez tę formację działań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Algorytm opracowano w dwóch wariantach - gdy **interwencja dotyczy osoby dorosłej i w odniesieniu do osoby dziecka**. Algorytm został przygotowany dla policjantów w formie załaminowanych wkładek do notatników służbowych, zaś szczegółowe omówienie postępowania policjanta w związku z realizacją działań określonych w algorytmie zostało opisane w „Praktycznym podręczniku dla policjantów”³⁰.

(do wstawienia algorytm A i algorytm B – osobne pliki)

---

²⁸ Wiodąca organizacja pozarządowa w Polsce specjalizująca się w diagnozowaniu i terapii dzieci krzywdzonych i wykorzystanych seksualnie. Obecnie nosi nazwę: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę <https://fdds.pl/>.

²⁹ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską w dniu 13 kwietnia 2015 r. (Dz.U. 2015 poz.961).

³⁰ <http://wprowadzaj.policja.waw.pl/wp/porady/przemoc-w-rodzinie/narzedzia-szacowania-ryzyka/47030,Narzedzia-szacowania-ryzyka.html> [dostęp: 25.05.2019].

W przypadku, gdy policjant rozpoznaje przemoc w rodzinie algorytm każdorazowo nakazuje mu **rozpoczęcie realizacji procedury „Niebieskie Karty”**³¹ poprzez wypełnienie formularza „A - Niebieska Karta”, a po zakończeniu interwencji dalsze realizowanie działań określonych w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie³² oraz w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”³³.

W trakcie interwencji policjant ma **oszacować czy zachowanie sprawcy wyczerpuje znamiona przestępstw** z art.156 k.k.³⁴ (ciężki uszczerbek na zdrowiu), art. 157 k.k. (inne naruszenie czynności narządu), art. 160 k.k. (narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia lub uszczerbek na zdrowiu), art. 200 k.k. (obcowanie płciowe z małoletnim) i z art.207 k.k. (znęcanie się) oraz **rozważyć w związku z tym zatrzymanie sprawcy czynu na podstawie art. 244 § 1a lub 1b k.p.k.**³⁵ **lub art. 15 a ustawy o Policji**³⁶. Algorytm zawiera treść przywołanych przepisów stanowiących podstawę prawną do zatrzymania sprawcy, tak aby policjant w każdej chwili mógł zweryfikować zasadność wykonania zatrzymania.

Art. 244 Kodeks postępowania karnego

§ 1a. Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, a zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

§ 1b. Policja zatrzymuje osobę podejrzaną, jeśli przestępstwo, o którym mowa w § 1a, zostało popełnione przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu, a zachodzi obawa, że ponownie popełni ona przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji

***Art. 15 a.** Funkcjonariusz Policji ma prawo zatrzymania sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego w trybie określonym w **art.15** uprawnienia policjantów w trakcie wykonywania czynności służbowych.*

---

³¹ Procedura Niebieskie Karty to czynności podejmowane i realizowane przez przedstawicieli pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie służące zapewnieniu osobom doznającym przemocy bezpieczeństwa i przerwaniu przemocy, określone w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”.

³² Dz.U. z 2005 nr 180 poz. 1493 ze zm., t.j.: Dz.U. 2015 poz. 1390 ze zm.

³³ Dz.U. z 2011 nr 209 poz. 1245.

³⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j.: Dz.U.2018 poz. 1600 ze zm.).

³⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j.: Dz.U. 2018 poz. 1987 ze zm.).

³⁶ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j.: Dz.U. 2019 poz.161ze zm.). Zatrzymanie na okres maksymalnie 48 godzin osoby wobec której nie jest prowadzone żadne postępowanie przygotowawcze lub sądowe.

Jeśli policjant ma wątpliwości co do istnienia przesłanek do zatrzymania sprawcy zgodnie z algorytmem ma skorzystać z **Kwestionariusza A lub B w celu oszacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia** i na podstawie analizy czynników ryzyka zgodnie z instrukcją do oceny ryzyka podjąć decyzję o ewentualnym zatrzymaniu sprawcy. W przypadku interwencji gdzie osobą doznającą/świadkiem przemocy jest dziecko czynności policjanta zmierzają do oceny zasadności ewentualnego zatrzymania sprawcy lub umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej. Podstawę prawną do umieszczenia dziecka poza rodziną w przypadku braku możliwości odizolowania sprawcy stanowi art. 1 ust. 2 ustawy o Policji³⁷ oraz art.58 ust.1 pkt.2 i art.103 ust.2 pkt.2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³⁸. Policjant w przypadku stwierdzenia konieczności odebrania dziecka z rodziny może umieścić je w zawodowej rodzinie zastępczej pełniącej funkcję pogotowia lub placówce opiekuńczo-wychowawczej z miejscami interwencyjnymi. Stąd, przed przystąpieniem do stosowania narzędzi dotyczących szacowania ryzyka i algorytmu postępowania policjanta w związku z przemocą w rodzinie, pojawia się konieczność ustalenia z odpowiedzialnymi w danym powiecie jednostkami za organizację rodzinnej³⁹ i instytucjonalnej pieczy zastępczej⁴⁰ gdzie możliwe jest umieszczenie (interwencyjne, czyli bez postanowienia sądu i bez stosownego skierowania) dziecka. Dodatkowo w realizacji algorytmu zakłada się wsparcie policjantów przez pracowników socjalnych przy czynności odebrania dziecka, niezależnie od tego czy interwencja odbywa się w czasie pracy ośrodka pomocy społecznej czy nie. Policjant po odebraniu dziecka z rodziny, zgodnie z algorytmem, niezwłocznie zawiadamia właściwy sąd opiekuńczy⁴¹, który podejmuje decyzję o dalszych losach dziecka.

Kwestionariusze do szacowania ryzyka.

Kwestionariusz szacowania ryzyka bazuje na katalogu pytań odpowiadających konkretnym czynnikom ryzyka, których zidentyfikowanie zwiększa możliwość wystąpienia zagrożenia dla życia lub zdrowia danej osoby. Policjant ma obowiązek zadać wszystkie pytania zamieszczone w kwestionariuszu, a osoba która udziela odpowiedzi musi na każde pytanie odpowiedzieć „tak” lub „nie”. Do każdego kwestionariusza jest dostosowany odpowiedni algorytm postępowania policjanta, który określa sposób działania w zależności od stwierdzonego poziomu ryzyka. Policjanci mają do dyspozycji dwa kwestionariusze: **Kwestionariusz „A”** dotyczący oceny sytuacji osoby dorosłej i **Kwestionariusz „B”** dotyczący oceny ryzyka w odniesieniu do dziecka.

---

³⁷ Art.1 ust.2. „Do podstawowych zadań Policji należą: 1) ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra”.

³⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j.: Dz.U.2018 poz. 998 ze zm.).

³⁹ Organizator rodzinnej pieczy zastępczej na terenie powiatu odpowiada za tworzenie i wspieranie rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka (zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej Dz.U. 2011 nr 149 poz.887 ze zm.).

⁴⁰ Za tworzenie instytucjonalnych form pieczy zastępczej (placówki opiekuńczo-wychowawcze) w powiecie odpowiada Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie (zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 nr 149 poz. 887 ze zm.).

⁴¹ W polskim systemie prawnym ingerencja w sprawowanie przez rodzica władzy rodzicielskiej może nastąpić jedynie poprzez orzeczenie sądu, czyli wydziału rodzinnego i nieletnich w sadzie rejonowym (przyp. autorki).

(do wstawienia: Kwestionariusz A i Kwestionariusz B – osobne pliki)

Obydwa Kwestionariusze skonstruowano w taki sposób, że pytania są ułożone w porządku hierarchicznym (od najbardziej ryzykownego do mniej ryzykownego). Zarówno w przypadku kwestionariusza dla osób dorosłych („A”), jak i kwestionariusza dla dziecka („B”) pozytywna odpowiedź na jedno z wymienionych w pierwszej sekcji (oznaczonej kolorem czerwonym) pytań wiąże się z koniecznością rozważenia przez policjanta decyzji o zatrzymaniu osoby stosującej przemoc. Należy zwrócić uwagę, że ukryte w pytaniach 1-3 w Kwestionariuszu „A” oraz w pytaniach 1-4 w Kwestionariuszu „B” czynniki ryzyka wiążą się z najbardziej ryzykownymi dla bezpieczeństwa osoby doznającej przemocy zachowaniami sprawcy.

Kwestionariusz „A”:

- 1. Czy doszło do aktów przemocy z użyciem niebezpiecznego narzędzia lub gróźb jej użycia?*
- 2. Czy sprawca grozi ofierze zabiciem? Czy ofiara boi się o swoje życie? Czy ofiara uważa, że jest zdolny do jej zabicia?*
- 3. Czy doszło do duszenia?*

Kwestionariusz „B”:

- 1. Czy sprawca bije, uderza, popycha, rzuca w dziecko ciężkim przedmiotem?*
- 2. Czy sprawca rzucił dzieckiem?*
- 3. Czy sprawca dusił dziecko?*
- 4. Czy sprawca przypalał dziecko papierosem lub innym rozgrzanym przedmiotem?*

Kolejna sekcja pytań (oznaczona kolorem niebieskim) - w przypadku osób dorosłych pytania od 4 do 13, a w przypadku dzieci pytania od 5 do 13 - to kolejne czynniki ryzyka. Policjant zaznaczając 5 lub więcej pozytywnych odpowiedzi w każdej z tych sekcji **musi ponownie rozważyć decyzję o zatrzymaniu sprawcy**. Jeśli ilość zidentyfikowanych czynników ryzyka w sekcji pytań oznaczonych kolorem niebieskim jest mniejsza niż 5 to policjant zgodnie z zaleceniem **ma kontynuować realizację procedury „Niebieska Karta”**.

Autorzy narzędzi do szacowania ryzyka dla Policji podkreślają, że opracowane kwestionariusze mają pomóc interweniującym Policjantom w identyfikacji przypadków wysokiego zagrożenia życia lub zdrowia w związku z przemocą w rodzinie i podjęciu dobrze uzasadnionych decyzji o zatrzymaniu sprawcy przemocy na podstawie analizy czynników ryzyka lub podejmowaniu przez funkcjonariuszy innych działań służących zapewnieniu osobom doznającym przemocy bezpieczeństwa. Ponadto kwestionariusze są ważnym dokumentem do wykorzystania w pracy z rodziną realizowanej przez zespoły interdyscyplinarne ds. przeciwdziałania przemocy lub powoływane przez nie grupy robocze.

Funkcjonariusze Policji wykonując swe obowiązki mogą dodatkowo korzystać z **„Praktycznego podręcznika dla policjantów”** szczegółowo omawiającego metodę

szacowania ryzyka związanego z indywidualnymi przypadkami przemocy w rodzinie. Podręcznik zawiera:

- podstawowe definicje związane z szacowaniem ryzyka (ryzyko, ocena ryzyka, ocena zagrożenia, czynniki ryzyka, narzędzie szacowania ryzyka, algorytm) i zjawiskiem przemocy w rodzinie (przemocy w rodzinie, cechy charakteryzujące przemoc w rodzinie, osoba najbliższa, groźba itp.);
- podstawowe regulacje prawne dotyczące procedury „Niebieska Karta”;
- szczegółowo omawia stosowanie kwestionariuszy szacowania ryzyka;
- szczegółowo omawia stosowanie algorytmów postępowania policjanta podczas interwencji w związku z przemocą w rodzinie, w tym przytacza brzmienie odpowiednich przepisów, z których będzie korzystać policjant realizując algorytm;
- zawiera zalecenia dla policjanta dotyczące postępowania dla dobra dziecka.

Nasze doświadczenia

Wprowadzeniu w 2014 r. do codziennego użycia przez funkcjonariuszy Policji narzędzi do szacowania ryzyka i algorytmów postępowania policjanta podczas interwencji w związku z przemocą w rodzinie towarzyszyły spore oczekiwania społeczeństwa oraz niepokój ze strony innych specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy. Osoby doznające przemocy i profesjonaliści liczyli na zmianę w jakości przeprowadzanych przez policjantów interwencji, w tym większą liczbę sprawców przemocy zatrzymanych w trakcie interwencji, oraz wzrost liczby założonych przez Policję „Niebieskich Kart –A”. Te dwa wskaźniki są miarą skuteczności wdrożenia opracowanego na potrzeby Policji narzędzia.

Tabela 1. Liczba procedur Niebieskie Karty wszczętych przez Policję wraz z liczbą zatrzymanych sprawców i dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej			
Rok	Liczba wypełnionych przez Policję NK-A	Liczba zatrzymanych sprawców	Liczba dzieci umieszczonych w pieczy
2012	51 292	13 938	527
2013	61 047	8 363	426
2014	77 808	13 922	346
2015	75 495	15 540	275

2016	73 531	16 881	598
2017	75 662	18 175	413
2018	73 153	16 915	427

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych KGP
<http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/137709,Sprawozdania-z-realizacji-procedury-quotNiebieskie-Kartyquot.html>

Jak pokazują dane statystyczne (tabela 1.) w roku 2014 wystąpił wyraźny wzrost liczby zakładanych przez Policję Niebieskich Kart – A, lecz w późniejszych latach ta tendencja nie utrzymała się. Natomiast od 2014 r. obserwujemy wzrost liczby zatrzymywanych podczas interwencji sprawców przemocy, przy czym tendencja wzrostowa w tym zakresie została zatrzymana w 2018 r. Jeśli chodzi o liczbę dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej w związku z interwencją Policji w sytuacji przemocy w rodzinie to początkowy spadek (2014 r. i 2015 r.) liczby dzieci umieszczanych przez policję poza rodziną został zatrzymany w 2015 r., gdy w pieczy zastępczej Policja umieściła więcej dzieci niż w 2012 r. i utrzymuje się na poziomie ok. 420 dzieci w latach 2017-2018.

Nieoczekiwanie, przedstawiciele innych podmiotów (oświata, ochrona zdrowia i pomoc społeczna) zobowiązanych przez ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie do realizacji procedury „Niebieskie Karty”, zaczęli sygnalizować potrzebę stworzenia również dla nich podobnych jak dla Policji procedur. Głównym argumentem „za” było ujednolicenie i precyzyjne opisanie działań jakie winny zostać podjęte przez wymienione służby w sytuacji rozpoznania przemocy. W ten sposób w 2015 r. Pogotowie Niebieska Linia i Fundacja „Dzieci Niczyje” stworzyły przy udziale samych zainteresowanych Algorytm dla przedstawicieli ochrony zdrowia i oświaty⁴².

Źródła internetowe:

- <http://wprewencji.policja.waw.pl/wp/porady/przemoc-w-rodzinie/narzedzia-szacowania-ry/47030,Narzedzia-szacowania-ryzyka.html>
- <https://www.niebieskalinia.pl/algorytmy/>

Akty prawne:

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską w dniu 13 kwietnia 2015 r. (Dz.U. 2015 poz.961).

⁴² <https://www.niebieskalinia.pl/algorytmy/> [dostęp: 25.05.2019].

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (**t.j.:** Dz.U.2018 poz. 1600 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (**t.j.:** Dz.U. 2018 poz. 1987 ze zm.)

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (**t.j.:** Dz.U. 2019 poz.161ze zm.).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2005 nr 180 poz. 1493 z późn. zm. **t.j.:** Dz.U. 2015 poz. 1390 ze zm.)

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (**t.j.:** Dz.U.2018 poz. 998 ze zm.)

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. 2011 nr 209 poz. 1245)

Kontakt:

Mgr.Alina Prusinowska-Marek

kurator rodzinny w Sądzie Rejonowym w Grodzisku Mazowieckim

Uniwersytet Warszawski

Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych

Ul. Nowy Świat 66

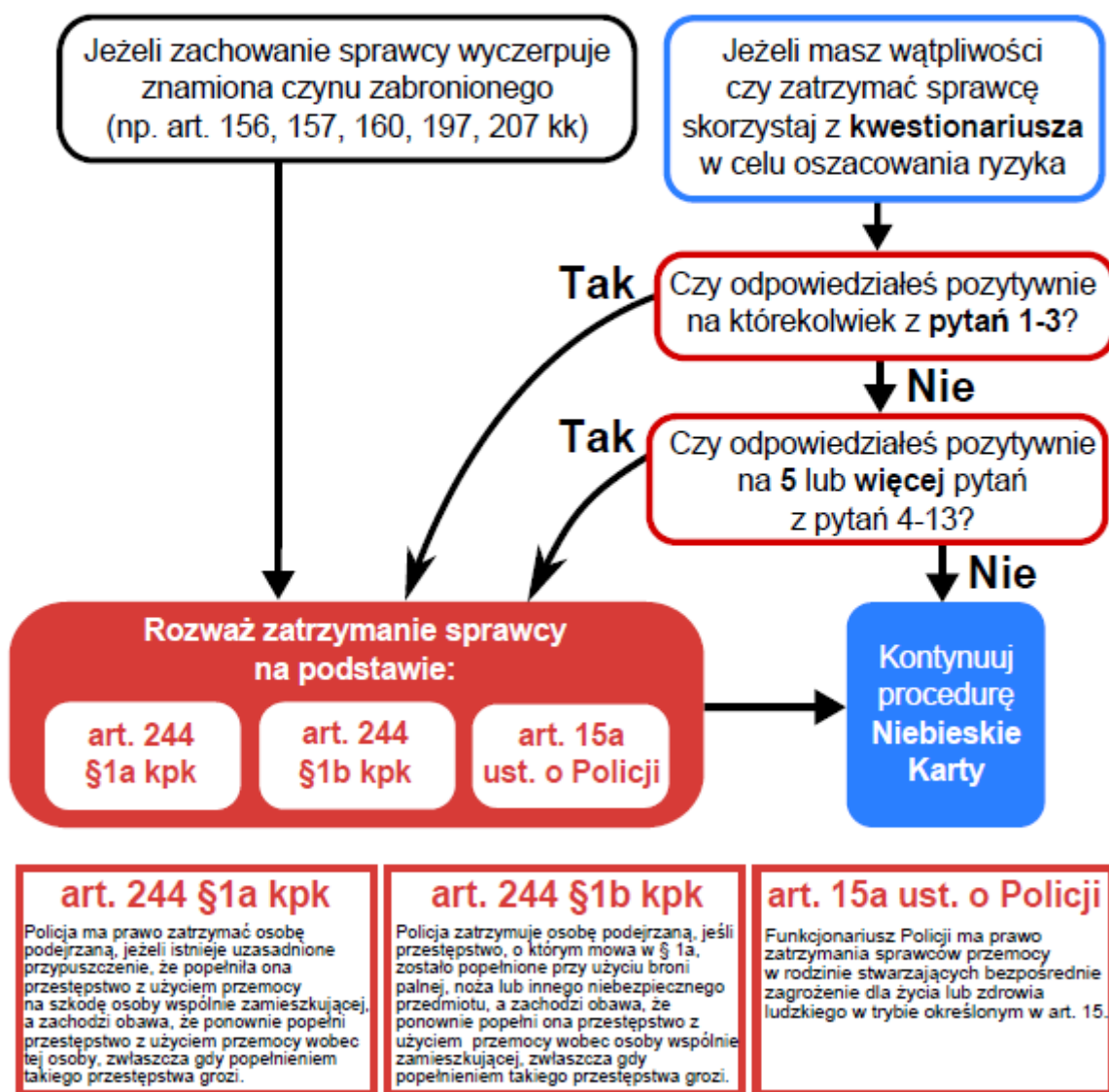
Warszawa

a.prusinowska-marek@wp.pl

Interwencja w związku z przemocą w rodzinie

Część A przemoc wobec osób dorosłych

Rozpocznij procedurę Niebieskie Karty
(Wypełnij kartę A i prześlij ofierze kartę B)

Pamiętaj, że ofiarą lub sprawcą przemocy w rodzinie może być mężczyzna lub kobieta.

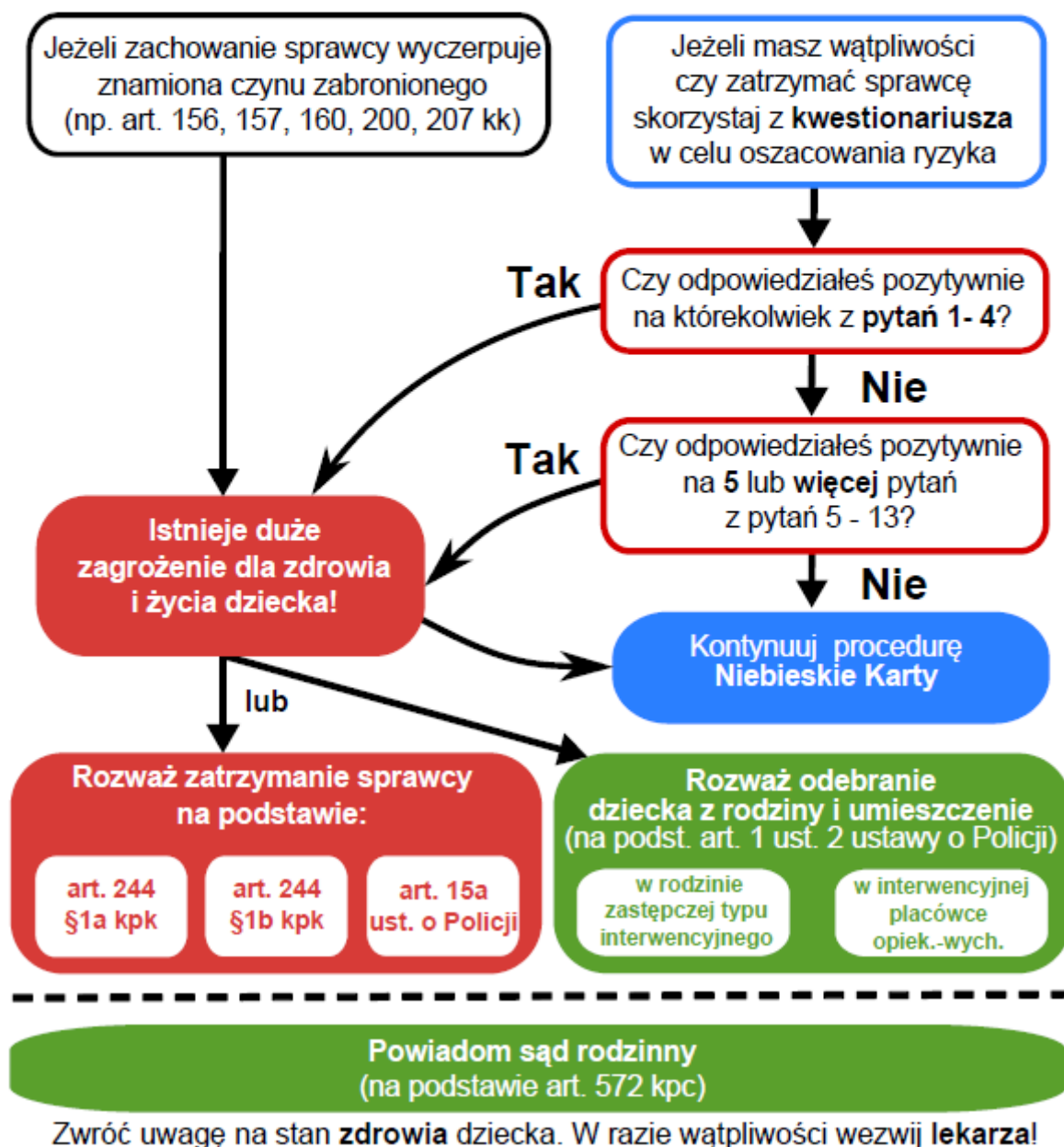
Jeżeli na miejscu interwencji znajduje się dziecko zwróć uwagę na jego potrzeby!

Jeżeli sprawcą nie jest osoba najbliższa lub wspólnie zamieszkująca lub gospodarująca to działaj na zasadzie odrębnych przepisów.

Interwencja w związku z przemocą w rodzinie

Część B przemoc wobec dzieci

Rozpocznij procedurę **Niebieskie Karty**
(Wypełnij kartę A w obecności osoby pełnoletniej
Przełącz kartę B rodzicowi/opiekunowi niebędącemu sprawcą przemocy
lub osobie, która zgłosiła przemoc)

Kwestionariusz szacowania ryzyka

W przypadku wystąpienia czynników ryzyka zaznacz X w kratce

1	Czy doszło do aktów przemocy z użyciem niebezpiecznego narzędzia lub gróźb jej użycia?	☐
2	Czy sprawca grozi ofierze zabiciem? Czy ofiara boi się o swoje życie? Czy ofiara uważa, że jest zdolny do jej zabicia?	☐
3	Czy doszło do duszenia?	☐

Pozytywna odpowiedź na jedno z pytań 1-3

Rozważ zatrzymanie

4	Czy w ostatnim czasie doszło do nasilenia przemocy?	☐
5	Czy sprawca ma zaburzenia psychiczne, leczy lub leczył się psychiatrycznie?	☐
6	Czy sprawca jest pod wpływem środków odurzających (alkohol/narkotyki/leki)?	☐
7	Czy sprawca był wcześniej karany za przestępstwa z użyciem przemocy (w rodzinie lub poza nią)?	☐
8	Czy sprawca kiedykolwiek groził lub próbował popełnić samobójstwo?	☐
9	Czy ofiara przemocy próbowała popełnić samobójstwo?	☐
10	Czy sprawca jest chorobliwie zazdrosny o ofiarę przemocy?	☐
11	Czy w ostatnim czasie ofiara przemocy rozstawała się ze sprawcą?	☐
12	Czy ofiara przemocy kiedykolwiek została pobita przez sprawcę podczas, gdy była w ciąży?	☐
13	Czy w domu jest broń?	☐

Pozytywna odpowiedź na 5 lub więcej z pytań 4-13

Rozważ zatrzymanie

W każdym przypadku kontynuuj procedurę Niebieskie Karty

Sprawca – osoba, co do której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie

Przemoc w rodzinie - jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osoby najbliższej lub innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących

Ofiara – osoba, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie

Osoba najbliższa (wg art. 115 §11 kk) – małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu

Kwestionariusz szacowania ryzyka

W przypadku wystąpienia czynników ryzyka zaznacz X w kratce.
Zwróć uwagę, że w rodzinie może być **kilkoro dzieci**

Pytania adresowane **do osoby dorosłej** o sytuację dziecka:

1	Czy sprawca bije, uderza, popycha, rzuca w dziecko ciężkim przedmiotem?	☐
2	Czy sprawca rzucił dzieckiem?	☐
3	Czy sprawca dusił dziecko?	☐
4	Czy sprawca przypalał dziecko papierosem lub innym rozgrzanym przedmiotem?	☐

Pozytywna odpowiedź na jedno z pytań 1-4

↓
Rozważ zatrzymanie sprawcy lub odebranie dziecka

5	Czy sprawca uderzył dziecko przedmiotem lub rzucił w dziecko przedmiotem?	☐
6	Czy sprawca jest agresywny słownie wobec dziecka (krzyczy/wyzywa)?	☐
7	Czy kiedykolwiek musiałeś/eś bronić dziecko przed sprawcą?	☐
8	Czy sprawca groził/straszył dziecko?	☐
9	Czy uważasz, że sprawca może zrobić krzywdę dziecku?	☐
10	Czy agresywne zachowanie wobec dziecka zdarzało się wcześniej?	☐
11	Czy są widoczne oznaki zaniedbywania dziecka?	☐
12	Czy występują inne niepokojące zachowania wobec dziecka?	☐
13	Wiek dziecka od 0 do 6 lat lub niepełnosprawność	☐

Pozytywna odpowiedź na 5 lub więcej z pytań 5-13

↓
Rozważ zatrzymanie sprawcy lub odebranie dziecka

W każdym przypadku kontynuuj procedurę Niebieskie Karty

UWAGA!

Zaistnienie nawet jednego z wymienionych czynników ryzyka lub innego niepokojącego sygnału może świadczyć o występowaniu przemocy w rodzinie. Kwestionariusz jest jedynie narzędziem pomocniczym. Zaufaj swojej intuicji i wdrażaj znane Ci przepisy i procedury.

Falešná obvinění z násilí

Petra Večerková, Jana Fischerová

Abstrakt:

Materiál shrnuje naše myšlenky a zkušenosti pro komplexní práci s rodinou, která se rozpadá. Předkládaný koncept si klade za cíl pomoci sociálním pracovníkům a pracovnícím při práci s rodiči, kteří se rozcházejí nebo rozvádějí a řeší své spory o děti. Koncept je inspirací pro zvolení takových postupů, které přispějí k hladšímu průběhu a řešení sporů o děti.

Klíčová slova:

Rodina, rozvod, sociální pracovník/pracovnice, konflikt, orgán sociálně právní ochrany dětí, obvinění, manipulace, násilí, spolupráce, vztahy, potřeby

Abstract:

The material summarizes our thoughts and experiences for a complex work with a family that is falling apart. The present concept aims to help social workers to work with parents who divide or divorce and resolve their disputes regarding children custody. The concept is an inspiration for choosing procedures that contribute to a smoother process and resolve children custody disputes.

Keywords:

Family, divorce, social worker, conflict, authority of social and legal protection of children, accusation, manipulation, violence, cooperation, relationships, needs

Úvod

„...přestali jste být partnery, zůstáváte však nadále rodiči...” (Matějček, 1986)

Vzhledem ke stupňujícím se potížím v rodinách, které často vyústí v rozpad rodiny, jsme se na tuto situaci snažili reagovat již před více než 13 lety. Po konzultacích s mnoha rodinami, pracovníky, institucí, a z našich dosavadních zkušeností, jsme sestavili původní koncept Asistenčního, mediačního a terapeutického centra (AMT centrum). Složili jsme první tým pracovníků, kteří obsáhli komplex služeb poradenství, asistence u předávání dítěte a u styku rodiče s dítětem, mediace a rodinné terapie, zajišťující komplexní podporu rodinám řešící situaci rozvratu. Koncept AMT centra i nadále rozvíjíme a ve spolupráci s institucemi pokračujeme v hledání optimálního nastavení systému péče o děti v rodinách, které procházejí rozvodem, rozchodem nebo se rozpadají.

Materiál poskytuje naše myšlenky a zkušenosti pro usnadnění práce s rodinou, která se rozpadá. Předkládaný koncept si klade za cíl pomoci sociálním pracovníkům a pracovnícím při práci

s rodiči, kteří se rozcházejí nebo rozvádějí a řeší své spory o děti. Koncept je inspirací pro zvolení takových postupů, které přispějí k hladšímu průběhu a řešení sporů o děti.

Rozvod či rozchod rodičů probíhá v několika fázích – od bezprostřední krize po plnohodnotnou adaptaci na nové porozvodové uspořádání. Počáteční zmatek a rozkol ustoupí, nicméně adaptace na rozvod není otázkou týdnů ani měsíců, nýbrž až cca tří let. Rodiče se mohou na uspořádání po jejich rozchodu shodnout nebo ne. V opačném případě mají nevyřešené a dlouhodobé konflikty a spory rodičů velmi negativní vliv a obrovské nároky na děti. To, co nejvíce ubližuje dětem a jejich rozvoji, jak dlouhodobě, tak i krátkodobě, je pokračující konflikt mezi dospělými, který není vyřešený. Děti se mohou s konfliktem mezi rodiči vyrovnat a u dobře zvládnutého konfliktu si vzít vzor pro řešení do budoucna. Děti velmi těžce prožívají skutečnost, že se jeho „lidé“, které má rádo, nemají rádi navzájem. Tento poznatek vzbuzuje v dítěti nejistotu, napětí a úzkost. Z tohoto důvodu je důležité zachovat pozitivní obraz druhého rodiče, aby si dítě bylo vědomo i své hodnoty a budovalo dále vlastní zdravé sebevědomí. Při řešení rozchodu rodičů je dobré rodiče motivovat k tomu, aby drželi děti mimo své spory, nežádali je, aby předávali zprávy druhému rodiči, dělali opatření, která vyhovují dětem, pomáhali dítěti mít dobrý vztah s druhým rodičem a mysleli na to, že se rozvod či rozchod může odrazit v psychice dítěte, které se vyrovnává s konfliktem osob, které nejvíce miluje. Je třeba zabránit kupování a podplácení, negativnímu ovlivňování dítěte, falešným obviněním a popuzování. Vyhnou se tak rizikům spojeným s manipulací s dětmi, kterými jsou ztráta pocitu jistoty u dítěte, ztráta své vlastní hodnoty a otevřené budoucnosti. Zvýšená zranitelnost dítěte v tomto období začne být pro dítě rizikem až ve spojení s nepřiměřeným rodičovským fungováním či v důsledku snížení podpory prostředí.

Při sporech rodičů o dítě, je také nezbytné pečlivě posoudit osobnostní charakteristiky obou rodičů (citová a psychosociální zralost x poruchy osobnosti, emoční stabilita x labilita, odolnost vůči stresu, zralost x nezralost, agresivita). Základní rámcový posudek o rodiči a charakteristiku jeho osobnosti vytváří sociální pracovník/pracovnice při komunikaci a jednání s rodičem. Obecně platí zásada - čím více psychopatologie, tím méně je takový rodič vhodný k výchově dítěte. Nestačí-li posouzení sociální pracovnice/pracovníka a spory o dítě nelze bez pochybností vyřešit, přistoupí soud k provedení znaleckých posudků.

EUROTOPIA.CZ, o.p.s.

EUROTOPIA.CZ, o.p.s. je nestátní nezisková organizace založená v roce 2000, právní formou je obecně prospěšná společnost. Číslo registrace: Oddíl O, vložka 112 vedená u Krajského obchodního soudu v Ostravě, zapsáno 23. 2. 2000.

Posláním společnosti EUROTOPIA.CZ, o.p.s. je:

- poskytovat podporu a zajistit rovný přístup jednotlivcům, rodinám a komunitám při jejich uplatnění ve společnosti,

- usilovat o podporu a sociální začlenění lidí, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci a předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení,
- podpora zdravého fungování rodiny, pomáháme řešit problémy tak, aby se předcházelo krizovým situacím vedoucím k destabilizaci rodiny,
- rozvíjet vzájemně prospěšné vztahy mezi nestátními neziskovými organizacemi, školami, dalšími institucemi a okolní komunitou.

Působnost organizace

Sociální služby jsou poskytovány v Moravskoslezském kraji - oblasti regionů Opava, Krnov a Bruntál. Pověření k vykonávání sociálně-právní ochrany dětí se vztahuje na místa výkonu Opavsko, Krnovsko, Bruntálsko a Jesenicko. Další programy nabízíme také v dalších regionech především v Moravskoslezském, Olomouckém a Jihomoravském kraji.

Registrované sociální služby

- Poradenské středisko EUROTOPIA v Opavě a v Krnově - bezplatný právník, sociální poradenství a terapeutická podpora
- Asistenční, mediační a terapeutické centrum v Opavě, Krnově a Bruntále
- SPOLU - Pro rodiny s dětmi v Opavě a v Bruntále - terénní sociální práce s rodinami, poradenství, doučování dětí se specifickými potřebami
- Provoz nízkoprahového zařízení pro děti od 6 do 15 let NZDM Klub Modrá Kočka v Opavě
- Provoz nízkoprahového zařízení pro děti a mládež od 10 do 26 let NZDM CARAVAN v Krnově
- Terénní programy Eurotopia v Krnově

Další činnosti

- Vzdělávací aktivity pro sociální a pedagogické pracovníky, pro pomáhající profesionály a dále pro děti, mládež a rodiny
- Zajištění výkonu sociálně-právní ochrany dětí
- Náhradní rodinná péče - služby pro pěstouny
- Bezplatné právní poradenství
- Probační a resocializační programy

- Preventivní a osvětové činnosti zaměřené na předcházení rizikových projevů chování u dětí, mládeže i dospělých
- Doučování dětí
- Kulturní aktivity a akce pro veřejnost zaměřené především na rodiny s dětmi a na romskou kulturu
- Volnočasové aktivity pro děti, mládež a jejich rodiče
- Komunitní práce
- Spolupráce s dalšími organizacemi státního i nestátního sektoru, podpora multidisciplinární spolupráce
- Stáže a studentské praxe

Asistenční, mediační a terapeutické centrum (AMT centrum)

Asistenční, mediační a terapeutická centra Opava, Krnov a Bruntál se věnují zejména řešení situací souvisejících s rozpadem rodiny. AMT centra vznikla původně při občanském sdružení Fond ohrožených dětí v roce 2007 v Opavě, v roce 2009 v Krnově a v roce 2011 v Bruntále. V průběhu roku 2015 AMT centrum převzala a začala provozovat EUROTOPIA. CZ, o.p.s.

Posláním AMT center je snaha přispět ke komplexnějšímu pohledu a přístupu k řešení aktuální fáze rozvodové, rozchodové situace rodin se zaměřením na komplexní podporu rodinného systému. AMT centra prostřednictvím svých služeb podporuje komunikaci ve vztahu mezi rodiči, rodiči a dětmi a při vytváření dohod v oblasti řešení rozchodové, rozvodové či jiné krizové situace. Pracovníci AMT center usilovali o rozšíření povědomí o možnostech řešení jejich obtížné rodinné situace. AMT centra obsahem svých služeb reagují zejména na dnešní situaci rodin, především na vysoký počet manželství (partnerství) s dětmi, která se rozvádí (rozchází). Poskytování těchto komplexních služeb rodinám s dětmi v AMT centrech se může prolínat či střídat vzhledem k připravenosti jednotlivých členů rodin, k jejich potřebám a stanoveným cílům. V zájmu poskytování komplexních služeb klientům se pracovníci zaměřují na celkovou práci s rodinou. Pracovníci navazují spolupráci s oběma rodiči, dle situace a posouzení vhodnosti také s dětmi a jinými blízkými zainteresovanými osobami. Všechny procesy spolu vzájemně korelují a jsou systematicky propojeny. Služby tak směřují ke zlepšení situace dítěte v rodině, která se rozpadá či rozpadla.

V rámci AMT center jsou realizovány následující aktivity

Asistence

- Asistence při předávání dítěte mezi rodiči/ asistence u celého styku rodiče s dítětem: je poskytovaná v situacích, kdy z různých důvodů nedochází k pravidelnému a bezpečnému předání dítěte mezi rodiči, nebo kdy z rozličných důvodů nedochází

ke kontaktu rodiče s dítětem nebo je tento kontakt problémový. Služba je určena k mapování aktuálních situačních a komunikačních prvků, k podpoře komunikace přítomných při předávání dítěte ze strany sociální pracovníce nebo terapeuta nebo je zacílena na podporu komunikace, vytváření a posilování vztahu v průběhu setkání rodiče s dítětem. Nabízíme formu sociálně-terapeutické podpory při podporovaných setkáních rodiče s dítětem. Dle výstupů z asistencí je možno navrhnout další služby. K využití služby je zapotřebí souhlas obou rodičů a také včasné naplánování termínu asistence a to nejméně 7 dní před uskutečněním konkrétní asistence. Cílem asistencí je podpora schopnosti rodičů zvládnout náročnou situaci, zmírnění negativních dopadů na dítě, zprostředkování hladkého průběhu kontaktu dítěte s oběma rodiči.

Mediace

- Mediace je možností, jak dosáhnout smírného řešení sporů mezi rodiči. Jedná se o mimosoudní řešení konfliktu za přítomnosti třetí strany – nestranného mediátora/mediátorů. Mediátor usiluje o zmocnění klientů při řešení vzájemného sporu, usnadňuje komunikaci mezi oběma stranami a podporuje vzájemné porozumění. Mediace je proces dobrovolný, důvěrný, založený na ochotě stran vzájemně si porozumět a dělat rozhodnutí, naslouchat si a dohodnout se. Jedním z cílů mediace může být oboustranně přijatelná dohoda.

Rodinná terapie

- Rodinná terapie je způsob a metoda pomoci rodičům a rodině v náročné životní situaci, která je pro děti nevyhovující. Cílem je podpořit vlastní zdroje a možnosti rodiny k prospěchu všech jejích členů. Rodinná terapie usiluje o podporu změny rodinných vzorců zacházení se zátěžovou situací, zvyšování sebeúcty a redukce nezdravé sebeobrany, aktualizace rodinných rolí a rodinných pravidel tak, aby to bylo prospěšné pro rodiče a celý rodinný systém. Rodinná terapie může probíhat individuálně, v páru, nebo s celou rodinou, případně jen s některými členy rodiny.

Pracovníci AMT centra se ve své praxi často setkávají s falešným obviněním z násilí.

Falešná obvinění z pohledu AMT centra

Konfliktní soužití, neadekvátní komunikace

Odhalení příčin neadekvátní komunikace rodiče může být klíčové pro přesnou **identifikaci rodinné situace dítěte**. Pozice sociální pracovníce/pracovníka je pro odhalení a zamezení pokračování konfliktů v rodině zásadní. Je proto velmi důležité, aby sociální pracovníci byli proškoleni v této problematice a seznámeni s metodami práce s problematickými typy osobností. Nevhodně zvolená strategie v těchto případech může mít pro děti velmi zásadní dopad a negativně poznamenat celý jejich život.

Osobnost rodiče může vykazovat různé odchylky od běžné normy, dle toho se pak odvíjí i

další spolupráce a komunikace s rodiči. Co se týče rodičů manipulujících, tak bývají **přesvědčeni o správnosti svého chování, nepřebírají zodpovědnost** za násilí a veškerou **vinu přenášají na okolí**. V této fázi je důležité držet jasné hranice, neustupovat ze svých stanovisek a nenechat se zastrašit. Při zjištění manipulativního přístupu rodiče je nutné nepodlehnout jeho tlaku, neustupovat jeho požadavkům, zachovat si profesionální odstup, autoritu a racionální stanovisko, při němž máme na prvním místě zájem dítěte.

Důležitým signálem, kterého si pracovníci všímají, je déletrvající situace, kdy si **rodič trvá na svém** podezření stále, i když si to „zbytek světa“ nemyslí. Dále působí dlouhodobý **stres, který vede ke zvýšené senzibilitě** rodičů, a současně je nápadný další ze signálů, tím je všezahrnující označení bývalého partnera/partnerky jako původce všeho zla (**inkarnace zla**), často slyšíme, že tento partner je všeho schopný/á. **U dětí se projevují nápadnosti nebo změny v chování** po návratu z návštěvy u druhého rodiče, tyto bývají mylně interpretovány jako znaky týrání, zneužívání atd. Druhý **rodič reaguje dramaticky**, někdy až podléhá panice (což zvyšuje chaos a nejistotu v prožívání dětí). Ve své praxi se často setkáváme s tím, že rodiče se sugestivně děti doptávají, probíhá tzv. **kontaminace paměti** a dětem jsou znovuutvářeny **pseudovzpomínky**.

Falešná obvinění

Sociální pracovníce/pracovník při řešení sporu rodičů vede rodiče k tomu, aby druhému přiznali jeho rodičovské schopnosti a dovolili mu projevovat lásku k dítěti. Přiznává dítěti právo na kontakt s oběma rodiči, nejsou-li patrné kontraindikace takového styku. Podporuje rodiče tak, aby dokázali své spory vyřešit v zájmu dítěte, a vede je k tomu, aby dítě nebylo prostředníkem k vyřizování vzkazů a nepůsobili dítěti nadměrný psychický nátlak, citové vydírání či vyhrožování.

Falešná obvinění představují různé druhy, různí se také motivace oznamovatele/oznamovatelů a liší se také doprovodné okolnosti.

Falešná obvinění jsou často motivována stigmatizací druhého rodiče, nebo naopak dobrým úmyslem (starost o blaho dítěte) a často se dějí účelově s úmyslem druhého rodiče křivě obvinít a poškodit.

Příklady jednání rodičů, které často bývá velmi manipulativní

Dítě je zpravidla vnímavější vůči tomu, co se v rodině děje, než si dospělí jsou ochotni připustit. Je proto důležité, aby si rodiče zachovali **vědomí svého rodičovství**. Popouzení dítěte vůči druhému rodiči je projevem pokračujícího nepřátelství a odrazí se na „nezdravém“ vývoji dítěte. Popouzení se pak obrací proti tomu, kdo se ho dopouštěl. **Zachování pozitivního obrazu druhého rodiče** znamená, že rodič vede dítě záměrně k tomu, aby mělo o druhém dobré mínění. Dítě vnímá, že i když se jeho rodiče rozešli, může je považovat za hodnotné lidi, kteří ho mají rádi.

V následujícím konceptu uvádíme příklady jednání rodičů, které často bývá velmi manipulativní:

- spolupráce manipulujícího rodiče bývá mnohdy formální (dochází na rodinné terapie, ale aktivně se neúčastní nebo je v odporu),
- k odborníkům dochází pouze do doby, dokud potvrzují jeho přesvědčení,
- setkávání dětí s druhým rodičem vnímá jako „nucení dětí“,
- vyjmenovává důvody, jak si druhý rodič zavinil, že k němu děti nechtějí,
- manipulátorům nepříjde divné popisovat konflikty dospělých před dětmi, někdy se k dětem i obrací s vyzváním po podpoře svého příběhu (aby dítě řeklo: „jo, je to tak mami/tati“).

Existují vztahy, kde se chovají manipulativně oba partneři. Komunikace ani s jedním z nich není konstruktivní, jsou zcela pohlceni vlastní rivalitou, na přítomné děti neberou žádný ohled. Zde je nutná spolupráce s odborníky – psychology či psychiatry, aby se rizikové faktory adekvátně ošetřily a minimalizovalo se nebezpečí hrozící dětem (viz dále 3.4).

Multidisciplinární spolupráce

Na prvním místě pracovníků je **hájení zájmů dítěte**. Jeví se tedy jako vhodné podporovat takové postupy, které přispějí k hladšímu průběhu a řešení sporů o děti. Cílem není obnova manželského soužití či původního uspořádání rodinných vztahů, ale navození co nejschůdnější komunikace a zvládnutí adaptace rodiny na nové podmínky. S tím souvisí otázka, kdo a jak může v této oblasti být rozvádějícím se nebo již rozvedeným rodičům nápomocen.

Nejlepší variantou je, pokud si rodiče jsou schopni spory vyřešit v zájmu dítěte sami nebo svépomocí širšího okolí, rodiny. Je na rodičovské zodpovědnosti, kdy a zda se obrátí na pracovníky/pracovnice OSPOD či nikoliv. V případě, že tyto svépomocné mechanismy selhávají, může dojít k tomu, že je zásah do rodinné situace a působení na realizaci pozitivní změny ve prospěch dítěte ze strany pracovníků OSPOD nezbytný.

Rozvádějící se a rozvedení rodiče často vnímají OSPOD i soud buď jako spojence, rozhodčí, nebo i jako represivní orgány, které jim něco zakazují a předurčují. V kompetenci sociálních pracovníků/pracovnic je nabídnout nezávislé pracoviště, které zůstane nestranným prostředníkem pro možnost promluvit o potřebách a obavách jedné či druhé strany. Vyjednávání a řešení rodičovských sporů (včetně pomoci při adaptaci na nové uspořádání rodiny) na takovém pracovišti (jako je např. Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, Mediační centra, AMT centrum apod.) může přispět k dohodnutí praktických otázek, které se ke společným dětem vztahují. Tyto jsou zvláště důležité při nastavování kontaktů rodičů s dětmi, střídavé péče či společné péče. **Významným prvkem při nabídce takového**

služby rodičům je ochota obou rodičů dohodnout se. Ta často chybí a je mnohdy na sociální/m pracovníci/pracovníkovi, zda a do jaké míry zvládne motivaci rodičů pro navštívení odborného pracoviště. **Důvodem neochoty rodičů domluvit se může být argument jedné strany, že druhý rodič děti poškozuje.** Někdy tento důvod souvisí s jeho obavou, že druhý rodič bude ovlivňovat chod nově založené rodiny toho, kdo má nebo bude mít děti svěřeny do péče. Motivací ke spolupráci na dohodě ale může někdy být potřeba kontrolovat a zasahovat do života rozvedeného partnera. Někdy se tak může projevovat partner, jemuž děti do péče svěřeny nebyly, a má pocit bezmoci a vlastní nízké sebehodnocení. Jindy potřebu kontrolovat vyjadřuje naopak rodič, kterému děti svěřeny byly, ale nevyrovná se se skutečností, že druhý rodič navázal úspěšně nový vztah nebo založil novou rodinu a dovede děti něčím významně upoutat.

Při pozorném pohledu na oblast odborných služeb pro děti a jejich rodiny přesto vnímáme jeden problematický bod: jde-li o blaho rodiny, jejíž jeden člen se dostal do odborné péče (je jedno, zda lékařské, speciálně-pedagogické, psychologické, terapeutické či jiné), je zcela nezbytné, aby všichni na problému zúčastnění odborníci spolupracovali. Aby psycholog či jiný odborník nepodceňoval zkušenosti sociální pracovníce/pracovníka, aby lékař bez obav ze ztráty prestiže požádal o názor psychologa, aby mezi odborníky vymizely dosud časté kompetenční nejasnosti či osobní antipatie. (Sobotková, 2003)

Při řešení rodičovských sporů pracovník/pracovnice OSPOD či soudce může nabídnout, doporučit či nařídit rodičům návštěvu specialisty či odborného poradenského zařízení.

Instituce, které se podílejí na spolupráci při spolupráci s rodinami

- PČR
- OSPOD
- soud
- lékař, znalec
- školské zařízení
- sociální služba (příp. další zúčastněné osoby či instituce)

Následky falešného obvinění

Vyskytuje-li se mezi rodiči vleklý konflikt, jež nelze řešit dostupnými formami pomoci (rodinné poradny, mediace), je nutno zahájit rozhodování o svěření nezletilých dětí do péče pouze jednoho z rodičů. Je nutno se postavit na stranu obětí - a hájit zájem dítěte- což není co nejširší kontakt s oběma rodiči nebo střídavá péče, ale především **bezpečí dítěte.**

Manipulace ze strany rodičů je pro děti rozumově i logicky naprosto neuchopitelná a žijí v trvalém emočním zmatku. Intenzivněji než dospělí potřebují především **emoční podporu a zakotvení.**

V následujícím výčtu uvádíme dopady a následky u dětí:

Dítě je ovlivněno ve svém prožívání – dítě chce vyhovět, aby bylo přijímáno blízkou osobou. Naopak nevyhovění požadavku dítě vnímá jako ohrožení základní existence, zároveň ale vnímá **neshody a rozpory mezi rodiči**. Děti situaci často nerozumí, ale vnímají se zvýšenou citlivostí atmosféru v rodině, která je napjatá.

Manipulace blízkými dospělými zaměřená proti další blízké osobě přináší u dítěte nejprve **zmatek**, rozpor mezi verbálně deklarovaným a skutečně zažívaným chováním a projevy osob z blízkého okolí. Zmatek postupně přechází v ohrožení základních psychických potřeb dětí - **jistoty, bezpečí, přijetí**.

Falešná obvinění zřetelně deklarují těžkou poruchu vztahů.

V popředí jsou následky v emocionální nejistotě u dětí – především **obavy ze ztráty blízké osoby**, do budoucna problémy s **navazováním a udržováním** interpersonálních emočních vazeb, reakce na neúměrný stres.

- forma vazeb plochých – povrchních
- forma vazeb příliš úzkých
- nedosycenost – subdeprivace až deprivace emocionálních vazeb
- poruchy nejen v prožívání, ale i chování
- v rámci rodiny – často poruchy sourozeneckých vztahů
- **upoutávání pozornosti** za každou cenu
- zvýšená **emocionální dráždivost**
- vyhraněné, **krajní emoce**

Křivá obvinění ze sexuálního zneužívání zanechávají vážné následky.

- na údajné oběti – narušení psychosociálního vývoje
- stigmatizace obviněného/ údajného pachatele
- negativní následky involvovaných institucí OČTŘ, OSPOD, znalci

Přístupy

Sociální pracovník/pracovnice postupuje vždy individuálně, s ohledem na nejlepší zájem dítěte a i když doporučuje jiné zařízení, stále zůstává **klíčovým pracovníkem dítěte** a musí mít zabezpečené předávání informací, neztrácet kontakt s dítětem, průběžně situaci vyhodnocovat a plánovat. **Rodinné terapie** jako podpora pro rozcházející se rodiče jsou vhodné tam, kde vážne komunikace a jsou velmi narušené vztahy mezi rodiči a problematická komunikace mezi

rodiči a mezi rodiči a dětmi. Lze ji využít v situacích, kdy chce alespoň jeden z rodičů pracovat na změně a zlepšení situace a když rodiče jsou natolik emocionálně v řešení rozpadu své rodiny zaangažovaní, že ztrácí nadhled nad situací a nejsou připraveni nebo nechtějí se s druhým rodičem potkat. **Rodinná mediace** je vhodná zejména při nastavování střídavé péče o dítě, nastavování pravidel výchovy, řešení uspořádání poměrů po rozvodu. Rodiče musí být schopni spolu alespoň částečně komunikovat. Nejsou-li schopni si sednout ke společnému stolu a řešit dohodu, lze mediaci zvolit formou „caucus“ – kdy mediátor hovoří s oběma rodiči individuálně, dojedná si s nimi sdělované obsahy, vyjednává a mapuje, zda lze dojít k dohodě. Styk s dítětem je většinou upraven v soudních rozhodnutích, popř. je součástí mimosoudní dohody rodičů.

Důležitou podmínkou je **úprava výchovného prostředí dítěte**, která je podmíněná možnostmi na straně dítěte a schopnostmi vychovatelů.

Závěr

Při trvajících rodičovských sporech o dítě je mnohdy nezbytný zásah sociální/ho pracovníce/pracovníka. Rodičovské spory o dítě jsou emocionálně velmi náročné a komunikace s rodiči mnohdy velmi složitá. Sociální pracovník/pracovnice musí umět posoudit osobnostní charakteristiky rodičů, motivaci a (ne)spolupráci rodičů, komunikaci a míru konfliktů mezi rodiči, zájem a potřeby dítěte. Po zvážení všech těchto aspektů využije všech svých pravomocí, které směřují k zajištění nejlepšího blaha dítěte. Sociální pracovník/pracovnice hájí zájem dítěte a v tomto ohledu musí vždy zvažovat dopady a rizika navržených postupů a zvolit ten nejšetrnější postup. Doufáme, že předložený metodický materiál přispěl k lepší orientaci v možnostech, které může sociální pracovník/pracovnice k řešení takovýchto problematických situací využít.

Literatura

EVERETT, Craig a Sandra Volgy EVERETT. Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000. ISBN 80-7197-169-3.

ČERNÁ, Marie. Rozvod, otcové a děti. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-11-4.

GARDNER, Richard A. Syndrom zavrženého rodiče. Praha: JAN, 1996. ISBN 80-85529-22-x.

HELUS, Zdeněk. Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha: Portál, 2004. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-888-0.

LACINOVÁ, Lenka a Petra ŠKRDLÍKOVÁ. Dost dobří rodiče, aneb, Drobné chyby ve výchově dovoleny. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-442-7.
MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči. Jinočany: H & H, 1992. ISBN 80-85467-53-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. Rodiče a děti. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada, 2002

MOTEJL, O., ČERNÁ, I., PANOVSKÁ, K., MATYÁŠOVÁ, P.: Sborník stanovisek veřejného ochránce práv – RODINA A DÍTĚ, ASPI, 2007.

NOVÁK, Tomáš. Péče o dítě po rozvodu a její úskalí. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.

PREKOP, Jirina. Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí. Praha: Grada, 2001. Pro rodiče. ISBN 80-247-9063-7.

SATIR, Virginia. Kniha o rodině. Praha: Institut Virginie Satirové, 1994. ISBN 80-901325-0-2.

SATIR, Virginia. Společná terapie rodiny. Praha: Portál, 2007. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-7367-303-1.

SCHAFFER, H. Rudolph. Rozhodujeme o dětech: psychologické otázky a odpovědi. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1994. ISBN 80-85529-10-6.

TEYBER, Edward. Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]. Praha: Návrat domů, c2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

Kontakt:

Petra Večerková, Jana Fischerová

EUROTOPIA.CZ, o.p.s.

Zacpalova 27

746 01 Opava

Česká republika

petra.vecerkova@eurotopia.cz

Grupa wsparcia, jako miejsce dzielenia się doświadczeniami wskazującymi na istnienie przemocy w „związkach zakończonych”

Jarosław Tarnowski

Streszczenie:

Prezentowany artykuł opisuje fakty istnienia przemocy domowej w związkach zakończonych, różnicując formy i etapy tych zakończeń. Wskazuje na istotę grupy wsparcia, jako propozycji interwencji kryzysowej, sprzyjającej wzmocnieniu radzenia sobie, w sytuacji doświadczania przemocy, w trakcie zakańczania związku. Zagadnienia te ukazane są z wzięciem pod uwagę postaw osób doświadczających przemocy wobec osób ją stosujących.

Słowa kluczowe:

związek zakończony, grupa wsparcia, przemoc, kryzys, emocje

Summary:

The presented article describes the facts of the existence of domestic violence in ended relationships, diversifying the forms and stages of these endings. It indicates the essence of the support group as a proposal of crisis intervention, helping to cope with the situation of experiencing violence during the termination of a relationship. These issues are shown with taking into account the attitudes of people experiencing violence against people who use it.

Keywords:

ended relationship, support group, violence, crisis, emotions

Związek zakończony... - co to oznacza, jak to można rozumieć? Niewątpliwie, pomijając aspekt formalno – prawny, jest to pojęcie rozumiane subiektywnie a różnorodność definiowania może poszerzać odmiennosc rozumienia tego pojęcia przez samych partnerów, których relację określić można mianem „związku zakońzonego”.

Zakończenie może dotyczyć pełnionej roli, np.: żony lub męża, partnerki lub partnera. Zakończenie związku z perspektywy roli, dotyczy także ustania takich ról, jak: teściowa, zięć, synowa, teść. Tak pojmowane, nie może jednak oznaczać zakończenia roli ojca lub matki, babci lub dziadka, chociażby z punktu widzenia biopsychologicznego czy formalno – prawnego.

Zakończenie można rozpatrywać również na płaszczyźnie uczuć i relacji. Tak rozumiane, może oznaczać, że pomimo wdrożenia mechanizmów formalno prawnych (separacja lub rozwód), partnerzy funkcjonują w relacji, darząc siebie uczuciami oraz przeżywając w związku z tą relacją emocje. Mam tu na myśli zarówno nienawiść, złość, żal, pretensje, jak i trwającą miłość.

Każde z nich jest subiektywnie możliwe i każde może sprzyjać interakcji, mimo formalno – prawnego zakończenia związku.

Zakończenie związku może być związane z rozstaniem, jednakże samo rozstanie nie musi determinować jego zakończenia. Bywa, że nie determinuje.

Powyższe perspektywy stanowią kontekst rozważań na temat występowania przemocy w związkach zakończonych. Wnioskiem, który wysuwa się na pierwszy plan, jest uznanie, że formalno – prawne zakończenie związku nie jest równoznaczne z zakończeniem przemocy, co więcej, może stanowić moment uaktywnienia się zachowań przemocowych, czego dowodzą casusy. Chciałbym Państwu przedstawić historie, którymi podzieliły się uczestniczki grupy wsparcia dla osób doświadczających przemocy w rodzinie „Ku mocy”. Jej druga edycja zakończyła się 8 maja br. a obecnie uczestniczki tejże grupy biorą udział w warsztatach asertywności. Zaplanowano 3 spotkania a chęć uczestniczenia, aby kontynuować spotkania, zasygnalizowały same uczestniczki. Wcześniej pomysł zorganizowania warsztatów pojawił się w głowach prowadzących.

Na początku opowiem trochę o samej grupie w kwestiach organizacyjno – strukturalnych. Odbywa się ona cyklicznie, w dwóch edycjach rocznie, wiosennej i jesiennej, każda po 10 dwugodzinnych spotkań. Organizując grupę, oparto się na potwierdzonej naukowo tezie, że „Grupa może być traktowana, dzięki relacjom, w jakie wchodzi uczestnicy, jako miejsce zdobywania nowych, kreatywnych doświadczeń z ludźmi czy wypróbowania nowych zachowań.(...) Uczestnictwo w grupie może stać się wyjątkowym doświadczeniem poznawczym, emocjonalnym, egzystencjalnym, które inspiruje i pobudza w kierunku własnego rozwoju oraz podniesienia jakości i satysfakcji z życia.”⁴³

Rekrutacja uczestników grupy wsparcia odbywała się trójtorowo. Po pierwsze, w formie zaproszenia informacyjnego zamieszczonego na profilu Facebookowym, po drugie w formie ulotek informacyjnych, przekazywanych przez pracowników socjalnych, będących koordynatorami grup roboczych, powoływanych w ramach realizacji procedury niebieskiej karty, zgodnie z polskimi przepisami prawnymi. Ostatnia droga przekazu informacji o grupie, to proponowanie osobom biorącym udział w procesie terapeutycznym indywidualnym albo korzystającym z interwencji kryzysowej. W tym przypadku, założono że uczestnictwo w grupie poszerzy perspektywy poradzenia sobie z kryzysem przemocy oraz umożliwi przybliżenie wizji zmiany na dalszym etapie procesu wsparcia. Uwzględniono założenie, że „Heterogeniczność grupy pod względem struktury osobowości sprzyja procesowi terapii, ponieważ uczestnicy:

- mogą zetknąć się z różnorodnymi perspektywami spojrzenia na życie, co ułatwia widzenie własnej sytuacji w nowym świetle,
- mogą uczyć się wyrażać odmienne poglądy, ujawniać złość i wrogość w konstruktywny sposób,

---

⁴³ B. Tryjarska, *Psychoterapia grupowa*, (w:) L. Grzesiuk [red.], *Psychoterapia. Szkoły, zjawiska, techniki specyficzne problemy*, Warszawa 2002, s. 212.

- uczą się tolerować odmiennosć i być z osobami nawet znacznie różniącymi się stylem życia,
- mają szansę obserwować różne sposoby radzenia sobie w sytuacjach, które są dla nich trudne.”⁴⁴

Ustalono z uczestnikami, że każde ze spotkań będzie się składać z dwóch części. Pierwsza miała mieć charakter psychoedukacyjny, warsztatowy a druga miała dać przestrzeń do opowiedzenia własnej historii przez każdą, gotową na to uczestniczkę. Historie uczestniczek stanowią przykłady potwierdzające tezę, że przemoc w rodzinie występuje także w „związkach zakończonych”. W związku z tym, iż grupa wsparcia ma ograniczoną ilość spotkań, poniższe informacje na temat poszczególnych osób są fragmentem całej ich historii, która zmienia się dynamicznie.

Oto przykłady:

Historia	Forma „zakończenia związku”	Przejawy przemocy	Reakcje osoby doznającej przemocy
Bara	Wobec osoby stosującej przemoc Sąd orzekł zakaz zbliżania się oraz nakaz opuszczenia wspólnego mieszkania.	• łamanie zakazu • zbliżania się poprzez przebywanie na wspólnej działce • groźby karalne • znieważanie • ciągłe niepokojenie • ośmieszanie	• nadzieja na zmianę postaw osoby stosującej przemoc i możliwość odbudowania relacji • obniżenie poczucia wartości
Petra	Wobec osoby stosującej przemoc Sąd orzekł zakaz zbliżania się oraz nakaz opuszczenia mieszkania. Partner wyprowadził się do ich wspólnej dorosłej córki. Petra złożyła w Sądzie pozew rozwodowy.	• SMSy o treściach zastraszających oraz obniżających poczucie wartości, wysyłane z telefonu córki. Petra podejrzewa, że partner dyktuje ich treść córce	• strach • lęk • obniżanie poczucie wartości
Hana	Osoba stosująca przemoc przebywała przez 12 tygodni w szpitalu psychiatrycznym. Zdiagnozowano u niego schizofrenię paranoidalną. Wymaga zaangażowania w proces leczenia osób trzecich. „Związek zakończony” na poziomie emocjonalnym.	• wyzwiska • groźby • krytykowanie • poniżanie	• przekonanie o konieczności wejścia w rolę opiekunki i wejście w tę rolę • zawieszenie decyzji o wyprowadzeniu się i formalno – prawnym zakończeniu związku • strach

⁴⁴ Ibidem, s. 217.

Vlada	Wobec osoby stosującej przemoc Sąd orzekł zakaz zbliżania się oraz nakaz opuszczenia mieszkania. Vlada złożyła w Sądzie pozew rozwodowy.	• łamanie zakazu zbliżania się poprzez wchodzenie do mieszkania i zabieranie wspólnych rzeczy, pod nieobecność Vlady • łamanie zakazu zbliżania się poprzez przebywanie we wspólnej piwnicy • zastraszanie pod wpływem alkoholu wybiciem okien • zastraszanie poprzez kontakt telefoniczny • niszczenie mienia	• lęk • poczucie zastraszenia • straty materialne • poczucie wstydu
Tereza	Sprawa rozwodowa w toku i wyprowadzenie się Terezy – wynajęcie mieszkania.	• trącanie łokciami lub szarpanie za włosy podczas jej wizyt w mieszkaniu, w którym przebywa mąż z dziećmi • nie wpuszczanie do domu, przytrzymywanie drzwi w sytuacji chęci opuszczenia mieszkania przez Terezu • ośmieszanie przy dzieciach • ograniczanie kontaktów z dziećmi i dewaluowanie ich atrakcyjności w oczach dzieci • próba zmuszenia do obcowania płciowego • wyrzucanie przedmiotów użytku osobistego – lokówka, suszarka	• obniżenie poczucia wartości • poczucie wstydu • poczucie bezsilności i bezradności
Kateřina	Rozwód	• zastraszanie przez telefon • obniżanie wartości w oczach syna • wyzwiska	• obniżenie poczucia wartości • silne poczucie winy • trudności w wychowywaniu syna

		• znieważanie	(13 letni syn powiela zachowania ojca: krytykuje <i>Kateřinu</i> , wyzywa, ośmiesza)
Lenka	Areszt na 3 miesiące partnera oraz sprawa rozwodowa w toku.	• zastraszanie przed salą sądową • SMSy z propozycjami kontaktów seksualnych • straszenie odebraniem dzieci • zmuszenie do pożycia seksualnego podczas odwiezienia dzieci	• lęk uogólniony • napady paniki

Opracowanie własne

Przemoc w „związkach zakończonych”, jako rodzaj sytuacji kryzysowej, charakteryzują poczucie bezsilności, bezradności i beznadziei. Wielokrotnie może towarzyszyć im poczucie osamotnienia, nawet wtedy kiedy obok są bliskie osoby. Subiektywne postrzeganie sytuacji życiowej generuje stan, którego cechą jest poczucie niemożliwości zmiany poszczególnych aspektów życia, co znacząco wpływa na chroniczny brak poczucia bezpieczeństwa, a za tym idące cierpienie. Dodatkowo, towarzyszy temu odcięcie od zasobów wewnętrznych i zewnętrznych, mające wpływ na obniżenie poczucia kontroli lub jego całkowity brak. Perspektywa się skraca, odcina, pogłębia się przekonanie, że właściwie nic się nie zmienia a będzie jeszcze coraz gorzej.

W związku z powyższym uczestnictwo w grupie wsparcia ma przyczynić się do zapobiegania poczuciu osamotnienia i wpłynąć na bardziej stabilne przekonanie o własnej wartości oraz podjęcie kroków, by zmienić swoją sytuację życiową. Jest to możliwe dzięki wspólnemu dzieleniu się doświadczeniami w pokonywaniu swoich trudności oraz przyglądaniu się towarzyszącym emocjom i uczuciom, wielokrotnie ambiwalentnym: jak miłość i nienawiść do osoby stosującej przemoc.

Ważną rolę odgrywa tutaj inteligencja emocjonalna, definiowana jako „zdolność rozumienia siebie i własnych emocji, kierowania i kontrolowania ich, zdolność samomotywacji oraz empatii.”⁴⁵ Identyfikacja całego wachlarza emocji, pojawiających się na różnych etapach wychodzenia z roli osoby doświadczającej przemocy, jest istotna i ma znaczenie w procesie zmiany.

Podczas ostatnich trzech spotkań omawianej grupy wsparcia, zwróciliśmy uwagę wraz z drugą prowadzącą (grupę prowadzimy w parze koedukacyjnej) na narastające napięcie wynikające z tłumienia emocji. Naszą reakcją na to, podążając za potrzebami uczestniczek, był pomysł ćwiczenia, umożliwiającego uwolnienie emocji i ich eksplorację. Propozycja spotkała się z entuzjazmem grupy i zaangażowaniem. Postanowiliśmy narysować na kartce postać,

⁴⁵ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, Poznań 1997, s. 37.

przedstawiającą osobę, która stosuje przemoc i poprosiliśmy, aby osoby nazwały co czują i jak ją postrzegają (Rysunek poniżej).

Uczestniczki, charakteryzując narysowaną postać, posługiwały się określeniami o ambiwalentnym nacechowaniu. Na początku pojawiały się słowa powszechnie uznawane za pozytywne a w miarę postępowania zajęć, zaczęły się pojawiać słowa o nacechowaniu pejoratywnym. Omówienie ćwiczenia i pojawiające się wnioski uczestniczek dowiodły, że ich odbiór osoby stosującej przemoc bywa początkowo wyidealizowany. Dopiero w miarę uwalniania emocji, postrzeganie osoby stosującej przemoc obiektywizowało się, aż w końcu doszło do jego dewaluacji.

Przeprowadzone ćwiczenie i historie uczestniczek potwierdzają, że zakończenie związku nie gwarantuje adekwatności oceny sytuacji, nie determinuje dystansu względem negatywnych postaw osoby stosującej przemoc a tym samym sprzyja zachowaniom przemocowym w „związkach zakończonych”. Wymiana doświadczeń w grupie, ogląd emocji, interakcja w formie przyjmowania informacji zwrotnych, przywoływanie oraz wzmacnianie zasobów, są czynnikami sprzyjającymi konstruktywnemu reagowaniu na zachowania przemocowe w „związkach zakończonych” oraz ich zatrzymywanie.

Obraz osoby stosującej przemoc, który uczestniczki uzupełniały określeniami.

Kontakt:

mgr Jarosław Tarnowski

pedagog resocjalizacji, terapeut

współudziale: **mgr Dominiki Gmyz**

psycholog

Wyzwolenia 7, 41-800 Zabrze

jtd@poczta.onet.pl

Rola instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy byłych partnerów oraz małżonków na podstawie działalności

Ośrodka Pomocy Społecznej Dzielnicy Wola m. st. Warszawy.

Marta Szymanek

Abstrakt:

W Polskim prawie sytuacja przemocy wobec byłych partnerów i małżonków nie jest oczywista. Realizacja procedury „Niebieskie Karty” jest możliwa jedynie, kiedy dochodzi do wspólnego pożycia pomiędzy byłymi partnerami i małżonkami. W innej sytuacji instytucje jak ośrodki pomocy społecznej mogą pomagać w ramach swoich kompetencji poza procedurą osobom, które same się zgłoszą. Rozwijane są różne formy pomocy i wsparcia dla osób dotkniętych przemocą, w znaczącej większości dla kobiet, jednak powoli powstają autorskie pomysły ofert dla mężczyzn. W artykule przedstawione są niektóre z nich.

Słowa kluczowe:

Procedura „Niebieskie Karty”, pomoc dla osób doznających przemocy w rodzinie, ośrodek pomocy społecznej

Abstract:

In Polish law, the problem of domestic violence between ex-partners is not very clear. “Blue card – niebeiska karta” procedure can only be used if ex-partners live together. Otherwise, assistance centres can help, but only to persons that apply for help themselves. Our system is oriented at help for women, however, new ideas for help for men are emerging. Some of those are mentioned in this article.

Keywords:

“blue cards – niebeiska karta” system, domestic violence, social assistance centre

W prawie polskim zadania instytucji w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie określa ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Dz.U. 2005 nr 180 poz. 1493 oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury "Niebieskie Karty" oraz wzorów formularzy "Niebieska Karta Dz.U. 2011 nr 209 poz. 1245. Ww. ustawa reguluje działania dot. przemocy w rodzinie, w przypadku, kiedy ma ona miejsce wobec członka rodziny, którymi zgodnie z zapisami są osoby najbliższe w rozumieniu prawa karnego, a także inne osoby wspólnie zamieszkujące, lub gospodarujące. Aby rozstrzygnąć, czy osoba, wobec której jest stosowana przemoc znajduje się w kręgu osób chronionych powyższą ustawą należy w pierwszej kolejności sprawdzić, czy jest to osoba najbliższa zgodnie z definicją osoby najbliższej znajdującej się w art. 115 § 11 Kodeksu Karnego (Dz. U. z 1997 r., Nr 88

poz. 553 ze zm.). Przepis ten stanowi, że: „Osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty.

w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”. Zatem osobą najbliższą będzie współmałżonek, tak długo jak pozostaje w związku małżeńskim. Z chwilą orzeczenia rozwodu traci się status osoby najbliższej. Kolejną grupą do których jest adresowana pomoc opisana w ustawie i rozporządzeniu są „osoby pozostające we wspólnym pożyciu”. Zgodnie z zapisami prawa karnego są to osoby, które razem ze sobą żyją, co zakłada prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego oraz określoną więź psychiczną. Przesłanki te muszą być spełnione łącznie. W tej kategorii osób mogą więc znaleźć się byli małżonkowie i partnerzy, jednak analizując każdorazowo pozostawanie osób pozostających we wspólnym pożyciu należy zwrócić uwagę na konkretny stan faktyczny pod względem spełnienia przesłanki wspólnego prowadzenia gospodarstwa oraz istnienia więzi emocjonalnych.

Jeśli więc byli partnerzy czy małżonkowie pozostają we wspólnym pożyciu, wówczas sposób interweniowania, prowadzenia procedury „Niebieskie Karty” są określone w aktach prawnych. Procedurę „Niebieskie Karty” może wszcząć placówka pomocy społecznej, oświaty, komisja rozwiązywania problemów alkoholowych, policja lub placówka ochrony zdrowia. Informacja o Niebieskiej Karcie jest przekazywana do Zespołu Interdyscyplinarnego, może być powołana grupa robocza i każda ze służb we współpracy z pozostałymi podejmuje działania zarówno interwencyjne jak i pomocowe. Rolą ośrodka pomocy społecznej zgodnie z § 11 ww rozporządzenia jest: diagnoza sytuacji i potrzeby osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie; udzielenia kompleksowych informacji o: możliwościach uzyskania pomocy, formach pomocy dzieciom doznającym przemocy w rodzinie oraz o instytucjach i podmiotach świadczących tę pomoc, możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. Pracownik socjalny organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, zapewnia osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w zależności od potrzeb, schronienie w całodobowej placówce świadczącej pomoc, może również prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, na temat konsekwencji stosowania przemocy w rodzinie oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Ww. rozporządzenie określa również działania: komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji oraz placówek oświaty i ochrony zdrowia.

Należy jednak zwrócić uwagę, że byli partnerzy i byli małżonkowie nie zamieszkujący wspólnie, którzy pozostają we wspólnym pożyciu nie mogą zostać objęci procedurą „Niebieskie Karty”, chyba że przemoc dotyczy wspólnych dzieci (które pozostają osobami najbliższymi w świetle prawa). Okazuje się jednak, że wiele działań mogą dokonywać instytucje zgodnie z aktami prawnymi dot. ich funkcjonowania.

Ośrodek Pomocy Społecznej Wola m. st. Warszawy w sytuacji zgłoszenia przemocy wobec byłych partnerów i małżonków, podejmuje przede wszystkim działania pomocowe dla osób

doznających przemocy w rodzinie, nie ma natomiast delegacji do podejmowania interwencji wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. (Takie działania podejmują jako członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego lub grupy roboczej podczas, kiedy jest uruchomiona procedura „Niebieskie Karty”). W Ośrodku Pomocy Społecznej Wola prowadzone jest poradnictwo, pomoc psychologiczna, konsultacje dla dzieci dotkniętych przemocą w rodzinie, grupy wsparcia dla osób doświadczających przemocy, grupa rozwoju osobistego, grupa dla osób współzależnych doświadczających przemocy psychicznej, indywidualna pomoc asystenta dla seniorów doświadczających przemocy oraz mediacje. Konsultacje indywidualne mają na celu: zapewnienia bezpieczeństwa klienta w aspekcie prawnym, socjalnym, społecznym, psychologicznym, oraz uzyskanie informacji o prawach, miejscach i formach pomocy a także przerwanie izolacji społecznej i emocjonalnej klientów. Ważną składową pomocy jest diagnoza: doświadczanej przemocy, stopnia jej nasilenia, skutków przemocy, rezultatów poszukiwania pomocy, oraz potencjalnego zagrożenia życia.

Istotnym elementem pracy z osobami doświadczającymi przemocy jest ciągłe inicjowanie kontaktu telefonicznego z klientami przez pracowników w celu: zaproponowania oferty pomocowej działu lub innego podmiotu, monitorowania sytuacji przemocy, motywowania do skorzystania z szerszej pomocy psychologicznej.

Niezwykle cenną i bardzo skuteczną formą działania jest prowadzenie grup wsparcia. Do udziału w grupach zapraszane są zarówno osoby objęte procedurą „Niebieskie Karty”, jak i osoby doświadczające przemocy przez byłych małżonków i partnerów. Uczestniczki zgłaszają wtedy głównie nękanie poprzez smsy, telefony, wiadomości na messengerze i maile. W wielu przypadkach nie mieszkają już ze sprawcą, ale ten próbuje je kontrolować używając do tego dzieci, dzwoni do nich oczekując szczegółowych relacji dotyczących wszelkich aktywności swojej byłej partnerki. Grupa służy obniżeniu poziomu napięć i niepokoju związanego z aktualnymi, urazowymi przeżyciami. Kobiety uczone są podstawowych umiejętności komunikacyjnych, nowych zachowań służących dbaniu o swoje życie, są zaznajamiane z przepisami prawa, które mogą wykorzystać aby ochronić siebie. Grupa wsparcia ma charakter otwarty, uczestniczą w niej osoby w różnym momencie swojego życia i w różnym stopniu zaawansowania jeśli chodzi o poradzenie sobie z problemem przemocy. Dzielenie się doświadczeniem w pokonywaniu trudności życiowych, obserwowanie jak inna uczestniczka poradziła sobie w podobnej sytuacji, pomaga w wyjściu z poczucia bezradności, wstydu i winy. Podczas grupy szczegółowo omawiane są sytuacje związane z aktami agresji ze strony partnera, uczestniczki wraz z prowadzącymi wspólnie szukają najlepszych sposobów reagowania, są informowane o możliwościach działania, zachęcane do wzywania policji, edukowane jak rozmawiać z funkcjonariuszami. Uczenie się nowych zachowań wobec sprawcy i otoczenia przyczynia się do zwiększenia obrony swoich praw, odbudowywania własnej mocy sprawczej i poczucia własnej wartości. Grupa wsparcia okazuje się najskuteczniejszą formą pomocy, ponieważ poprzez udzielanie wzajemnego wsparcia, pomaga kobietom w lepszym rozumieniu siebie i innych. Doświadczenie zrozumienia sprzyja wspólnemu szukaniu rozwiązań zgłaszanych problemów na najbliższy czas jak i długoterminowo.

Należy wspomnieć, że oferta grup wsparcia dotyczy kobiet, dotychczas w Warszawie istnieje tylko jedna grupa wsparcia dla mężczyzn doświadczających przemocy, natomiast wciąż prowadzący

borykają się ze zbyt małą liczbą osób uczestników, co jest związane z niechęcią panów do omawiania problemów na forum, ale też niewiedzą osób pomagających z wszelkich instytucji o tej formie. Mężczyźni bardzo rzadko zgłaszają się po pomoc, nie wzywają policji, co również widać w statystykach z Niebieskich Kart. Na 357 dorosłych osób dla których założono w 2018r. Niebieskie Karty na terenie Dzielnicy Wola w Warszawie, jedynie w 37 przypadkach jako osoby doznające przemocy są wskazani mężczyźni, głównie jednak ze strony dzieci i wnuków. Rzadkością są takie zgłoszenia dot. partnerek, żon czy byłych partnerek i byłych żon.

Jeśli chodzi o osoby stosujące przemoc w rodzinie, w przypadku kiedy nie jest prowadzona „Niebieska Karta” wówczas organizowana jest pomoc jedynie dla osób, które same zgłoszą się po pomoc, gdyż zauważają, że mają problem z komunikacją, z opanowaniem emocji. Osoby te zgłaszają się po pomoc częściej z powodu dziecka, które zaczyna przejawiać zachowania agresywne, autodestrukcyjne, uzależnienie od internetu, lub obserwuje się u dziecka problemy emocjonalne. Z rodzicem prowadzi się wówczas rozmowy uświadamiające, w którym zachęca się do poszukania źródeł problemów dziecka w sposobie funkcjonowania rodziny. Jeśli rodzic stosujący przemoc choć w niewielkim stopniu dostrzega możliwość wpływu na zmianę sytuacji w rodzinie i postaw dziecka poprzez swoje zachowanie, wówczas proponuje się różne formy pomocy, w zależności od zdiagnozowanych najpilniejszych potrzeb. Jedną z ciekawszych form pomocy, która od niedawna funkcjonuje w Ośrodku, a która cieszy się bardzo dużym zainteresowaniem jest grupa dla ojców. Warsztat ma charakter zamkniętej grupy spotkaniowej, skierowane do osób stosujących przemoc ale też do innych ojców chcących pracować nad relacją i komunikacją ze swoimi dziećmi. Spotkania prowadzone są podobnie jak grupy wsparcia przez dwie osoby – przez kobietę i mężczyznę co sprzyja modelowaniu relacji partnerskiej opartej na szacunku. Forma warsztatu to dyskusje przeplatane ćwiczeniami, doświadczeniami proponowanymi przez prowadzących, w których udział umożliwia inne spojrzenie na samego siebie i swój sposób myślenia oraz funkcjonowania. Pojawiają się treści związane z definiowaniem dobrej relacji i sposobów jej budowania, ale też budowania ojcowskiego autorytetu. Dominują tematy związane z przekonaniami na temat ojcostwa i roli ojca w życiu dziecka, które w dużej mierze są związane z doświadczeniami z domu rodzinnego uczestników. Poruszane są kwestie związane z relacją z matką dziecka i ich wpływu na ojcowską na relację z dzieckiem. Prowadzący kładą nacisk na rozpoznawanie potrzeb mężczyzn oraz zauważania i rozumienia potrzeb dzieci, ale również na uczucia – ich rozpoznawanie i wyrażanie.

Powyżej opisałam tylko wybrane formy pomocy dla osób doznających i stosujących, jest ich znacznie więcej w Ośrodku Pomocy Społecznej Dzielnicy Wola, który jest instytucją otwartą na nowe pomysły, ciekawe propozycje i autorskie projekty pracowników. Oferta jest na bieżąco doskonała i dostosowywana do bieżących potrzeb.

Kontakt:

Marta Szymanek – specjalista pracy z rodziną
Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Wola m. st. Warszawy
01-233, Bema 91, Warszawa
szymanekmarta@wp.pl

Interdisciplinární spolupráce vycházející z „cochemské praxe“ jako metoda deeskalace rodičovských konfliktů z pohledu poskytovatele odborné pomoci

Pavla Poláková

Abstrakt:

Příspěvek se týká projektu interdisciplinární spolupráce při projednávání a rozhodování věcí rodinného práva soukromého v obvodu Okresního soudu v Novém Jičíně, který je inspirován cochemskou praxí. Jsou v něm popsány jak teoretická východiska, vize, cíle projektu a principy, kterými se řídí zúčastněné instituce ve vztahu k rodičům i k sobě navzájem, tak i praktické zkušenosti z pohledu poskytovatele odborné pomoci.

Klíčová slova:

interdisciplinární spolupráce, cochemská praxe, rozvod, rodičovský konflikt, péče o děti

Abstract:

This post describes the project of interdisciplinary cooperation in discussing and decision-taking on matters concerning on private family law in the district of the District Court of Nový Jičín, that is inspired by the Cochem model. It describes theoretical basis, visions and aims of the project and principles respected by participating institutions in relation to each other and in relation to parents and it describes practical experience from the professional assistance provider point of the view too.

Keywords:

interdisciplinary cooperation, Cochem model, divorce, parental conflict, custody

Úvod

Centrum psychologické pomoci, p. o. (dále jen CPP), se již od počátku projektu, tedy od března 2016, stalo významným pilířem interdisciplinární spolupráce při rozhodování Okresního soudu v Novém Jičíně ve věcech péče o nezletilé inspirované „cochemskou praxí“. Rodinná a manželská poradna Nový Jičín (pracoviště CPP) jako poskytovatel odborné pomoci rodičům procházejícím rozpadem soužití se po celou dobu podílí jak na teoretické části projektu – formování vizí, principů, popis procesů, tak na jeho praktické realizaci včetně vytváření informačních materiálů pro rodiče - letáku, který je v rámci interdisciplinární spolupráce využíván všemi zainteresovanými subjekty.

Interdisciplinární spolupráce

Interdisciplinární spolupráce je založena na spolupráci zainteresovaných subjektů – orgánů sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD) jako kolizního opatrovníka nezletilých dětí, soudů i poskytovatelů odborné pomoci v rámci probíhajících řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, zejména řízení ve věcech úpravy péče a výživy, ale i úpravy styku, popř. věcí pro dítě významných (tzv. věci rodinného práva soukromého).

V rámci této spolupráce byly formulovány jak principy přístupu zainteresovaných institucí k rodičům nezletilých dětí, tak i principy, kterými se řídí samotná interdisciplinární spolupráce zúčastněných institucí. Jednotlivé subjekty se pak zavázaly k dodržování lhůt při práci s rodiči a došlo k vytvoření podrobné mapy procesů popisující jednotlivé úkony a postupy OSPOD, soudu a poskytovatelů odborné pomoci, a to včetně obsahové náplně společné schůzky rodičů u OSPOD, jiného soudního roku a odborné pomoci, jejíž využití je rodičům v případě rodičovských konfliktů spojených s rozpadem soužití doporučováno.

Základním principem ve vztahu k rodičům nezletilých dětí je, že dohoda rodičů a jejich převzetí společné rodičovské odpovědnosti je nezbytným předpokladem budoucího blaha dítěte. Ve vztahu k dítěti pak, že dítě s blízkým vztahem k oběma rodičům nechce ztratit ani jednoho z nich. Je nezpochybnitelné, že rozvod/rozchod rodičů představuje pro dítě trauma a projevem rodičovské kompetence je schopnost provést dítě rozpadem jejich soužití s co nejmenší újmou. Výše uvedené principy vychází z mezinárodních úmluv o lidských právech, českého hmotného a procesního práva, judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, významně zohledňují též potřeby dětí, zejména potřebu mít a rozvíjet vztah s oběma rodiči. Ačkoliv za nejzávažnější riziko spojené s rozpadem soužití rodičů nezletilých dětí je považováno riziko narušení vztahů s jedním z rodičů, nelze ani opomenout ekonomické obtíže, ve kterých se dítě po rozpadu soužití rodičů ocitá zejména za situace, kdy je svěřeno do péče jednoho rodiče, který se tak dostává do pozice rodiče „samoživitele“.

K principům samotné interdisciplinární spolupráce vycházející z „cochemské praxe“, patří sesítování prostředků, respektive kompetencí zúčastněných institucí, a komplexní, cílově orientované, a intervenčně kooperující jednání zúčastněných institucí. Poskytnuté intervence jsou preventivně zaměřené, to je snažit se, předcházet budoucím konfliktům. Primárním cílem není, jak je někdy nesprávně postupům založeným na interdisciplinární spolupráci vytýkáno, dohoda tady a teď, ale rodiče jsou vedeni k deeskalaci rodičovského konfliktu a k tomu, aby se naučili o záležitostech svých dětí domlouvat, neboť ne forma péče ale intenzita rodičovského konfliktu je určující pro to, zda dítě bude po rozpadu soužití rodičů prospívat či nikoliv.

Při hledání principů se ukázalo jako nezbytné, aby se spolupracující subjekty, dokázaly shodnout na tom, co je „normální“. Že je pro všechny „normální“, aby do života dítěte byli zapojeni oba rodiče; že je normální, že jeden rodič bez souhlasu druhého rodiče nebo soudu nemůže sám dítěti změnit bydliště, školu apod. Pokud k tomu dojde, musí být co nejrychleji (ideálně) obnoven původní stav; že by dítě mělo jako subjekt, participovat na svém životě, a ne být pouze objektem soudního řízení. Vytvoření toho, čemu říkáme rámec normality, nám potom umožňuje rodiče jednotně edukovat. Tato forma edukace slouží primárně k odstranění

nevědomosti rodičů o tom, jaké jsou obecně možnosti úpravy jejich rodinných poměrů. Bez odstranění této nevědomosti, není možno apelovat na rozum, tedy převzít rodičovskou odpovědnost. Rovněž se ukázalo, že bez odstranění nevědomosti není možné účinně ošetřovat emoce rodičů. Právě jednotný postup zúčastněných subjektů, včetně jednotné edukace, se jeví jako velmi účinný nástroj deeskalace rodičovských konfliktů.

Další účinný nástroj při práci s klienty v rodičovském konfliktu představuje jednotný postoj k rodičům, zejména ve vztahu k jejich zapojení do péče o dítě. Většina odborníků hovoří o tom, že naprostá většina rodičů je schopná pečovat o své děti a není tedy důvod, aby dítě po rozvodu/rozchodu rodičů jednoho rodiče ztrácelo nebo aby byla jeho role v životě dítěte nějak umenšena. Na tomto názoru je postavena i tzv. „nulová hypotéza“, z jejíž pozice přistupuje soudní znalec k hodnocení rodičovských kompetencí. Znalec tedy při hodnocení vychází ze základní premisy, že *„výchovné kompetence rodičů jsou pro výchovu daného dítěte dobré“* a *„je vhodné, aby se rodiče podíleli na výchově dítěte ekvivalentním způsobem“* (tedy, aby výchovné uspořádání se nejvíce podobalo co nejvíce dosavadnímu modelu, kdy rodiče vychovávali své dítě spolu). (Ptáček in Brzobohatý, Círbusová 2015:67) Jako každá hypotéza, může být i nulová hypotéza vyvrácena. Obecně se při soudním řešení rodičovských konfliktů jeví jako nejobtížnější rozlišení, zda se v konkrétním případě jedná o důvodná tvrzení vyvracející nulovou hypotézu, nebo se jedná o tzv. rodičovskou obstrukci. Josef Pavlát hovoří o mateřské obstrukci *„jako o souboru názorů a vzorců chování, které brání větší angažovanosti mužů v péči o děti“*. (Pavlát in Matoušek 2015:40) Obdobně lze chápat rodičovskou obstrukci, která brání většímu zapojení druhého rodiče do péče o jejich společné dítě, typicky zpochybňováním rodičovských kompetencí druhého rodiče, od toho, že není schopen o dítě přiměřeně pečovat až po obvinění z týrání či sexuálního zneužívání. Dobře nastavená interdisciplinární spolupráce dokáže jako vedlejší benefit (tím hlavním je přivedení rodičů k převzetí jejich odpovědnosti za život společného dítěte) velmi efektivně prostým popisem chování rodičů před konkrétním subjektem interdisciplinární spolupráce rozlišit odůvodněnou snahu o vyvrácení nulové hypotézy, od již zmiňované rodičovské obstrukce.

Při práci s rodiči v rodičovských konfliktech se jako zásadní jeví zapojení obou rodičů do řešení formou společných schůzek rodičů jak před OSPOD tak i poskytovatelů odborné pomoci. Nezbytným předpokladem úspěšné spolupráce je pak nestrannost, aktivní naslouchání, rozdělování pozornosti a poskytnutí přiměřeného prostoru pro vyjádření každého rodiče. Jako důležité se jeví ocenění rodičů, podpora ocenění role rodičů navzájem, vyjádření respektu k jejich aktuální situaci i rodičovské roli, uznání emocí a toho, že se rodiče (rodina) nachází v těžké životní situaci. Spolupráce s rodiči je cílena na potřeby dětí, vnímání jejich aktuální situace, hledání společného zájmu, kterým je "blaho dítěte", orientace na budoucnost dítěte i celé rodiny. Důležité je rodiče nerozdělovat, ale spojovat, a to i slovy, které při práci s rodiči používáme. V tomto kontextu se jako problematické jeví, pokud se hovoří o styku rodič - dítě, daleko vhodnější je hovořit o podílu péče každého z rodičů, odklon od formy péče - společná, střídavá, péče jednoho rodiče - k tomu, jak budou rodiče o dítě po rozchodu fakticky pečovat, lépe než návrh (což logicky evokuje i protinávrh) je užívat představy o zajištění péče o dítě po rozvodu/rozchodu rodičů. Jako vhodné, se pak jeví odklon od vymezení jednotlivých forem péče – společná, střídavá či péče jednoho rodiče, někdy ještě nevhodně označována jako

výlučná péče (tento pojem není nikde v právním systému ukotven), k tzv. „dohodnuté péči“ s podrobněji vydefinovanými pravidly péče o dítě. K dohodě o podrobné realizaci povinností a práv rodičů, včetně dohodnuté péče, je pak možné využít rodičovský plán.

Edukace rodičů

Edukace je v širším slova smyslu vnímána jako proces, kterým zainteresované subjekty primárně působí na rodiče v rozpadu soužití v průběhu opatrovnického řízení, v užším slova smyslu pak jako nástroj odborné pomoci při práci s rodiči v rozpadu soužití.

V užším slova smyslu se jedná o nově definovanou službu rodičům nezletilých dětí, kteří procházejí rozpadem soužití a řeší záležitosti spojené s úpravou poměrů svých dětí. Během zpravidla tří setkání rodičů se sociální pracovníci poradny, která probíhají ve lhůtě tří týdnů mezi prvním a druhým jednáním u soudu, je rodičům poskytnuto sociálně právní poradenství, je s nimi hovořeno o obsahu rodičovské odpovědnosti, rodičovských kompetencích, důležitosti role obou rodičů v životě dítěte. Rodiče jsou vedeni ke vzájemnému respektu k rodičovské roli druhého rodiče, zdůrazněno je právo (a potřeba) dítěte na péči obou rodičů a kontakt s nimi. Rodiče jsou vedeni k oddělení partnerského konfliktu od rodičovství, je s nimi hovořeno o důležitosti pozitivní komunikaci o záležitostech dětí, dopadech rodičovského konfliktu na dítě i o tom, jaké dopady na případný či již probíhající soudní spor má, pokud jeden z rodičů využívá konfliktní strategie, brání druhému rodiči v kontaktu s dítětem, nerespektuje roli druhého rodiče v životě dítěte. Tímto vším jsou rodiče vedeni k faktickému převzetí rodičovské odpovědnosti a odpovědnosti za rozhodnutí o budoucím životě dítěte, vždy je upřednostňováno smírné řešení a uzavření dohody mezi rodiči, která je vnímána jako faktický projev rodičovské odpovědnosti. Toto je podpořeno předáním edukačních materiálů – letáku pro rodiče a rodičovským plánem.

Průběh edukace

1. schůzka

- přivítání, vzájemné představení
- ocenění rodičů
- poučení o mlčenlivosti (specifika ve vztahu k soudu v rámci probíhajícího řízení, OSPOD)
- informace o průběhu poskytování odborné pomoci, vyjasnění časového rámce
- „vyjasnění zakázky“ ve vztahu k probíhajícímu soudnímu řízení
- zjištění základních údajů o rodině (důležitých ve vztahu k probíhajícímu soudnímu řízení)
- ověření aktuální situace - v rodině („jak je to teď“, zda oba mají zájem na ukončení soužití)
- ověření, zda v minulosti rodiče vyhledali odbornou pomoc
- mapování představ rodičů

1.-3. schůzka

- edukace rodičů s ohledem na potřeby dětí (hovoří se o obsahu rodičovské odpovědnosti, roli obou rodičů v životě dítěte, dopadech rozpadu soužití na děti, rozhodovací praxi soudů, principech při stanovování výživného...), která je východiskem pro uzavření dohody o předmětu řízení
- identifikace problémů bránících v dohodě
- hledání společných řešení
- vyjednání zatímní dohody (do dalšího jednání v poradně či před soudem)
- doporučení využití další odborné pomoci (možnost vydefinování více zakázek – zapojení psychologa)
- motivování klientů k vyplnění rodičovského plánu – identifikace sporných bodů
- pomoc při sepsání dohody o předmětu řízení – mimosoudní/ke schválení soudem
- ocenění rodičů

V případě, že nedojde k uzavření dohody rodičů o předmětu řízení, je na základě standardizované žádosti soudu zaslána v souladu se zákonem, v případě Rodinné a manželské poradny Nový Jičín v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zpráva o průběhu poskytnuté odborné pomoci. V této zprávě je popsán přístup rodičů k řešení situace s důrazem na specifickou rodičovskou kompetenci rodičů – provést dítě rozpadem soužití rodičů s co nejmenší újmou.

Další možnosti odborné pomoci klientům v rodičovských konfliktech

V případě potřeby je do spolupráce s rodiči zapojen i psycholog, dle potřeby je zapojeno i dítě. V případě již narušených vztahů dítě – rodič lze pracovat i na obnově vztahů mezi dítětem a rodičem a postupným nastavení kontaktů. Nezbytnou součástí je ale to, že primárně pečující rodič není v odporu, tzn. že dítě má „povolený vztah k druhému rodiči. Při práci s rodiči v rodičovských konfliktech se jako zásadní jeví včasná intervence, tedy intervence na samém počátku sporu. Veškeré služby, které poradna v rámci řešení situací spojených s rozpadem soužití rodičů nezletilých dětí poskytuje, vychází z principů a procesů „cochemské praxe“. Služby jsou zajišťovány odbornými pracovníky Rodinné a manželské poradny Nový Jičín – sociální pracovníci a psychology, kteří jsou již od počátku nastavení interdisciplinární spolupráce systematicky vzdělávání společně s pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí a soudci v rámci řídicí skupiny.

Poradna v rámci interdisciplinární spolupráce inspirované cochemskou praxí etablovala kroužek „Průvodce dětí světem rozvodu“, který má za úkol pomoci při realizaci participačních práv dítěte. V této souvislosti dvě psychologičky poradny absolvovaly akreditovaný vzdělávací program „Nový způsob práce s dětmi ve věku 6-12 let v období rozpadu rodiny aneb Dětský průvodce světem rozvodu“ /MPSV 2015/1201-SP/. První pilotní běh proběhl pod supervizí Bc. Terezy Vránové od 9. 9. do 5. 12. 2017 a byl ukončen supervizí lektorů. V současné době je

realizován již třetí běh tohoto kroužku. Kroužek je veden jako podpůrná skupina, děti pracují na svých zdrojích, které jim pomáhají zvládat náročnou životní situaci. Cílem tohoto programu je umožnit dětem sdílet své myšlenky, přání, pocity a zkušenosti v bezpečném a hravém prostředí a to za pomoci kresby, pohybu a slova. Kromě prožitkového prvku je cílem i určitý edukativní záměr. Z dosud získaných zkušeností lze vyhodnotit, že kroužek umožňuje dětem procházejícím rozpadem soužití rodičů či vleklým rodičovským konfliktem sdílení ve skupině, rozšíření vlastních zdrojů, získat náhled, jak to zvládají jiné děti, přiblížení k vlastním pocitům. Podpůrná skupina přináší dětem uvolnění, možnost vyslovit svá přání. Ze zpětných vazeb vyplývá změna prožitku dětí ve smyslu větší spokojenosti se sebou samým, nalezením sítě podpory, ujasnění si své situace. Rodiče, kteří získávají od dětí informace, co je pro ně důležité, hodnotili kroužek jako přínosný pro jejich děti - otevřel jim větší možnosti komunikace s dětmi. Psycholožky poradny – lektorky vnímaly v průběhu realizace kroužku prohloubení spolupráce s rodinou, zlepšení spolupráce rodičů, posun v nastavení rodičů ke změnám v zájmu jejich dětí.

Závěr

Ve svém příspěvku jsem se snažila na základě praktických zkušeností s více jak tři roky trvajícím zapojením Rodinné a manželské poradny Nový Jičín do interdisciplinární spolupráce při řešení situací spojených s rozpadem soužití nezletilých dětí a nastavením péče o tyto děti přiblížit možnosti, které tato spolupráce při řešení rodičovských konfliktů nabízí. Velkou inspirací pro mou práci mi jsou setkání s odborníky – nejen psychology, sociálními pracovníky, ale i soudci a pracovníky OSPOD, kteří jsou obdobně nastaveni a vnímají pozitivní posun v přístupu k řešení situací spojených s rozpadem soužití rodičů nezletilých dětí a tímto jim patří velký dík.

Literatura

BRZOBOHATÝ R., CIRBUSOVÁ M., ROGALEWICZOVÁ R. a kol. *Interdisciplinární spolupráce v nejlépeším zájmu dítěte*. 1. vydání. Brno: Tribun EU, s.r.o., 2015, ISBN 978-80-263-1010-5.

MATOUŠEK a kol. *Děti a rodiče v rozvodu*. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2015, ISBN 978-80-262-0968-3.

Kontakt:

Mgr. Pavla Poláková

Centrum psychologické pomoci, p. o.

Štefánikova 7

741 01 Nový Jičín

Česká republika

polakova@cepp.cz

Kde slova nestačí – Využití satirovské transformační terapie u dětí s traumatem

Petra Večerková

Abstrakt:

Materiál představuje přístup Sand Tray, který je cílen na pomoc dětem a jejich rodinám, které procházejí náročnými životními situacemi, zažily v minulosti ztrátu někoho blízkého, rozvod nebo jinou traumatickou zkušenost. Příspěvek vychází z mých terapeutických zkušeností, představuje nástroj pro práci s dětmi s využitím speciálně upraveného pískoviště, na kterém dítě staví "3D" obrazy. Při všech setkáních terapeut dokumentuje změny u dětí formou fotografií, se kterými dále pracuje.

Klíčová slova:

Trauma, psychoterapie, Model růstu, Sand Tray, Sand Play, kongruence, vztah, bezpečí, transformační změna, násilí, léčba

Abstract:

The material introduces Sand Tray's approach, which is aimed at helping children and their families undergoing difficult life situations, have experienced a loved one's loss, divorce or other traumatic experience. The paper is based on my therapeutic experience and represents a tool for working with children using a specially adapted sandbox where the child builds "3D" images. At all meetings, the therapist documents the changes in the children in the form of photographs which are used for further work.

Keywords:

Trauma, Psychotherapy, Growth Model, Sand Tray, Sand Play, Congruence, Relationship, Safety, Transformational Change, Violence, Treatment

Úvod

Pracuji s dětmi téměř dvacet let. Naučila jsem se, že děti vědí, co potřebují – my jim pouze musíme pomoci nalézt jejich vlastní zdroje. Díky mé učitelce Madeleine De Little M.Sc. jsem se také naučila, že práci Virginie Satirové lze spojit s prací na pískovišti. Stále se učím a pomáhám dětem léčit jejich zranění. Pokud si nevím rady, vracím se k základním principům, že pokud dítě citově podržím a vytvořím mu bezpečné místo, kde může při hře prozkoumat svůj vnitřní svět, pak dokáže svůj vnitřní svět proměnit a nalézt kongruenci.

Předkládaný příspěvek vychází z mých terapeutických zkušeností v přístupu Sand Tray, jehož autorkou je kanadská psychoterapeutka Madeleine De Little M.Sc. Obsahuje krátké teoretické

ukotvení, ale intuice se předává obtížně. A tak nabízím možnost podívat se, jak si děti hrají a ukazují nám hlubiny svých ledovců, kam jejich slova už nedosáhnou. Naše mohou.

Model růstu Virginie Satirové

Model, ze kterého v příspěvku vycházím, předpokládá znalost satirovské transformační systemické terapie.

Terapeutická přesvědčení Virginie Satirové

Lidské procesy jsou universální a tedy aplikovatelné v rozdílných prostředích, kulturách a za různých okolností.

Pocity nám patří: všechny jsou naše a můžeme se naučit je ovládat.

Problémem není problém, ale způsob jeho zvládání.

Způsob zvládání pomáhá lidem přežít bolestné situace a je na místě ho uznat.

Satirovský model: 5 základních prvků transformační změny

1. Terapie musí být systemická. Satirovský model pracuje jak v intrapsychickém, tak v interaktivním (mezilidském) systému.
2. Terapie musí být zážitková, aby klientovi pomohla v přítomnosti znovu zažít dopad události včetně pocitů, tužeb a na úrovni paměti těla či buněk.
3. Terapie musí být pozitivně zaměřená, přerámovat problémy na pozitivně zaměřené cíle, představit si nové pozitivní možnosti, vštípit naději a napojit se na vnitřní moudrost.
4. Terapie musí být zaměřená na změnu, vytvořit očekávání, že změna je možná, zaměřit se na změnu dopadu, ve spolupráci s klientem vytvořit intrapsychické a interaktivní cíle a navodit změnu na všech úrovních metafor ledovce.
5. Používání sebe sama. Terapeut musí být kongruentní. Terapeut a klient se spojují skrze svou životní energii a naději. Terapeut poskytuje podmínky k naplnění klientových tužeb.

Jak používání Sand Tray terapie zapadá do satirovského modelu a naopak?

Sand Tray terapie je zahrnována mezi terapie hrou a platí na ni její principy. Virginia Axlinová ukázala v roce 1949 osm principů terapie hrou, které platí dodnes. Terapie hrou – a tudíž i Sand

Tray terapie – není ani tak technika jako kompletní vztah k dítěti a jeho světu. Je zaměřená na dítě, dítě ji vede, a je mírná, podporující, zábavná a transformační.

Děti nám ve své hře odhalují svůj ledovec, ale terapeut se obvykle zabývá hlavně základními pocity, jak o tom píše Axlinová a Landreth.

Je to způsob vyjádření pocitů, prozkoumání vztahů a naplnění. Když dostanou možnost, děti nám ukáží při hře své pocity a potřeby způsobem, který je podobný dospělým. Dynamika vyjadřování a způsob komunikace jsou sice u dětí jiné, ale vyjadřují podobné věci (strach, uspokojení, zlost, štěstí, frustraci, spokojenost) – (Landreth G. L., 2002).

Landreth dále nerozvíjí, na co se má terapeut soustředit a zde je mnoho věcí podobných satirovskému modelu.

Hraní je pro dítě symbolický jazyk vyjádření sebe sama a odhaluje:

- co dítě zažilo,
- reakce na to, co zažilo,
- pocity z toho, co zažilo,
- co si dítě přeje, chce nebo potřebuje,
- jak dítě vnímá samo sebe.

(Landreth G. L., 2002)

V jazyce satirovského modelu to znamená, aby se terapeut zaměřil na příběh, reakce a pocity z dopadu události, touhy a vnímání. Satirovský model k tomu přidává očekávání a pocity o pocitech. Nicméně při práci s pískovištěm pracujeme s ledovcem na dálku.

Pět principů terapie hrou na pískovišti

ZÁŽITKOVÁ

V tradiční satirovské terapii jsou ke vstupu do hlubin ledovce zapotřebí slova, vytvářená v levé hemisféře. Tato slova vyjadřují pocity, naděje, sny a zklamání. Pomáhají ztělesnit hluboko uložené zážitky. Tento proces může být pro mnohé - zejména pro děti – velmi obtížný.

Virginia Satirová s jistotou věřila, že „lidé mají všechny potřebné vnitřní zdroje, aby úspěšně zvládli jakoukoliv životní situaci a vyrostli na ní. Všechny nezbytné vnitřní zdroje jsou uvnitř, dokonce i ty, které lidé považují za negativní nebo ty, o kterých zatím nevědí.“

Jsem přesvědčená, že vztah je rozhodující a napojení na všech úrovních velmi důležité. Z pohledu mozku hovor o pískovišti v tomto stadiu může pomoci spojení mezi hemisférami, protože přidává slova k bohatému zážitku, který se vynořil beze slov.

„Jak se cítíš uvnitř, když vidíš slony v bezpečí? Kde v těle to cítíš?“

POZITIVNĚ ORIENTOVANÁ

Satirovský model je zaměřený na pozitivní proměnu. Cíle jsou stanovovány během proměny. Nezáleží na tom, jestli jsou velké nebo malé, každé sezení může obsahovat řadu pozitivních změn. Když vidíme na pískovišti vnitřní svět s konflikty nebo když ukazuje nebezpečí, strach či chaos, je zapotřebí je pozitivně změnit.

Když je na pískovišti vnitřní svět s konflikty nebo když ukazuje nebezpečí „Co potřebují muži, aby se cítili v bezpečí?“

SYSTEMICKÁ

Dochází k propojení vnitřního a vnějšího, dochází k propojení pravé a levé hemisféry, mozek je integrovaný, dokáže zvládnout obtížné situace a regulovat tělo. Při práci s dětmi stále vidím ledovec i v jejich hračkách a mohu s nimi hovořit o jejich vnitřních procesech prostřednictvím procesů hraček.

Je důležité slovy vyjádřit a zeptat se na všechny části vnitřního světa hraček, které vidím vyjádřené ve hře.

ZAMĚŘENÁ NA ZMĚNU

Cílem je vytvořit prostor, aby klient mohl proměnit pocity, vnímání a očekávání nebezpečí, strachu, osamělosti na pocity, vnímání a očekávání míru, bezpečí, napojení a kontroly.

KONGRUENTNÍ

„Věděl jsi, že díky tomu pocitu strachu jsi byl v bezpečí?“ přijímám dítě takové jaké je, způsoby zvládání jsou SEBEOCHRANNÉ PRVKY.

Jak pracujeme

- Rozhodující je VZTAH a DŮVĚRA
- Dítě hru organizuje jak potřebuje, terapeut ho následuje, přidává se, stále sleduje hru i dítě
- Dítě vyjádří svůj vnitřní svět skrze svou hru
- Terapeut se dotazuje na vnitřní svět hraček, které vidí vyjádřené ve hře
- Dítě pak může (s pomocí) změnit scénu, tím může změnu zvnitřnit
- Dochází k propojení pravé hemisféry (ukládá vzpomínky na zážitky) a levé hemisféry (přidává slova k bohatému zážitku, který se vynořil beze slov)
- Terapeut nechá klienta ZAŽÍT ZMĚNU a pak ji UKOTVIT

Využití terapeutické práce na pískovišti u dětí s traumatem

Dítě se zkušeností domácího násilí

Často dítěti pomůžeme vytvořit pocit bezpečí na písku (obr. vlevo) a také ho zažít (obr. vpravo).

Dítě se zkušeností domácího násilí II

Na pískovišti je nyní zbraň – metafora bezpečí (vytváříme pocit bezpečí).

Dítě se zkušeností se závislostí rodiče

Při každém sezení je třeba chaos/dopad traumatu proměnit. Pokud to dítě nedokáže, terapeut musí zasáhnout (obrázky dole – touha dítěte).

Dítě se zkušeností s úmrtím rodiče

Není se už čeho bát, vše je bezpečné (rozloučení, truchlení).

Dítě se zkušeností s rozvodem rodičů

Děti, které prošly rozvodem rodičů, mají spoustu zmatených myšlenek, pocitů, tužeb a nenaplněných očekávání. Často vnímají svět rozdělený na dobrý a zlý.

Strach a nebezpečí se zmenšilo, ubylo.

Ve velkém chaosu a zmatku (obr. vlevo) hledají svoji vnitřní pozitivní energii (obr. vpravo).

Dítě se zkušeností s násilným napadením

Pavouk mne stále ohrožuje, potřebuji hodně ochrany.

Dítě se zkušeností s manipulací rodičem proti druhému rodiči

Děti vnímají svět rozdělený (obr. vlevo), kouzelná víla začarovala „zlý svět“, přestává být nebezpečný (obr. vpravo – všechny figurky jsou hlavou v písku). Nebezpečí ustoupilo, je pod kontrolou (obr. dole).

Ukotvování změny

Ukotvování je nezbytné.

Domnívám se, že změny a proměna se odehrávají se zpožděním. Často lze vidět změny na pískovišti dříve, než se projeví doma a ve škole. Změnu lze ukončit i „soukromým přáním.“ Mám zkušenost, že když člověk vysloví přání po určité změně, je to další veřejný (či soukromý) závazek procesu změny. Děti si obvykle své přání nechávají pro sebe, neboť se říká, že by se jinak nesplnilo. Pokud by byla přítomná i rodina, pozvu je, aby přání vyslovili společně.

Kde to v sobě cítíš, když teď vidíš, že nehrozí nebezpečí?

Závěr

Sand Tray je přístup, který otvírá cestu k neverbálnímu, kreativnímu vnitřnímu procesu. V chráněném a bezpečném prostoru, za použití figurek a malého pískoviště, lidé využívají svoji představivost k vytvoření trojrozměrného modelu svého vnitřního světa. Tento přístup pomáhá tento svět otevřít a léčit příčiny, které způsobují psychické poruchy.

Sand Tray je velice účinným terapeutickým prostředkem. Lze jej použít při práci s dětmi, mládeží i dospělými. Klient má pro práci v miniaturním pískovišti na výběr mnoho miniatur a figurek, které instinktivně vybírá do svého modelu vnitřního světa. Proces změny se fotografuje a může být prostředkem k další terapeutické práci.

Hraní je pro dítě symbolický jazyk vyjádření sebe sama a vyjadřuje, co dítě zažilo, reakci na to, co zažilo, pocity z toho, co zažilo, co si dítě přeje, chce nebo potřebuje a jak dítě vnímá samo sebe.

Cílem je vytváření bezpečí, omezování strachu, ztělesnění hluboko uložených zážitků a navození transformační změny.

Přístup je komplexní, neboť současně pracuje v několika dimenzích času a prostoru. Klíčovým momentem je nepřímá proměna vnitřní bolesti změnou výjevu na pískovišti. Věřím, že předložený materiál otevřel nové možnosti a motivaci zkoumat vnitřní svět dětí, pomáhat jim a léčit jejich zranění způsobem, který je pro ně bezpečný, přirozený a navozuje trvalé pozitivní změny.

Literatura

AMMANN, R. (1991). *Healing and Transformation in Sandplay. Creative process becomes visible*. Illinois: Open Court.

AXLINE, M.V. (1969). *Play Therapy*. Ballantine Books.

Dr. BANMEN, J. R. R.-B. (2006). *Applications of the Satir Growth Model*.

DE LITTLE M., M.Sc., *Kde slova nestačí*, Pacifický institut V. Satirové v Kanadě.

LANDRETH, C. R. *The Art of the Relationship*. Bruner-Routledge.

LANDRETH, G. L. (2002). *Play Therapy The Art of the relationship second addition*. New York: Brunner-Routledge.

RAMIREZ, S. F.-T. (2005). *Using Axline's eight principles of play therapy with Mexican – American children*. Journal of Instructional Psychology, 32, 329-337.

SATIR, V., J. B. (1991). *The Satir Model*. Palo Alto California: Science and Behaviour Books Inc.

TURNER, B. P. *Sand play therapists of America*.

Kontakt:

Mgr. Petra Večerková

EUROTOPIA.CZ, o.p.s.

Zacpalova 27

746 01 Opava

Česká republika

petra.vecerkova@eurotopia.cz

Seznam účastníků:

Arczewska	Magdalena	Uniwersytet Warszawski
Grywna	Paweł	Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Jana	Fischerová	EUROTOPIA.CZ, o.p.s.
Ježková	Veronika	Vězeňská služba,
Juttnerová	Petra	studentka 2. ročníku bakalářské formy studia , studijního oboru Veřejná správa a sociální politika
Kalousová	Iveta	Slezská diakonie, INTERVENČNÍ CENTRUM Havířov
Kostka	Jan	POLICIE ČR
Kostková	Kateřina	Vězeňská služba,
Návrat	Petr	POLICIE ČR
Navrátilová	Nikol	Slezská diakonie, INTERVENČNÍ CENTRUM Havířov
Ohrálová	Michaela	Slezská diakonie, INTERVENČNÍ CENTRUM Havířov
Poláková	Pavla	Centrum psychologické pomoci, p.o. - pracoviště Rodinná a manželská poradna Nový Jičín
Prusinowska-Marek	Alina	Sąd Rejonowy w Grodzisku Mazowieckim
Stępień-Lampa	Natalia	Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Sciskalová	Marie	Slezská univerzita, Fakulta veřejných politik, Ústav veřejné správy a regionální politiky, Opava
Sychrová	Adriana	Pardubická univerzita
Szymanek	Marta	OPS Warszawa, Zespołu ds. Przeciwdziałania przemocy w rodzinie
Škoviera	Albín	Pardubická univerzita, Pardubice
Tarnowski	Jarosław	Zespół Interwencji Kryzysowej MOPR Zabrze
Uvírová	Jana	Vězeňská služba
Večerková	Petra	EUROTOPIA.CZ, o.p.s.

Partnerské násilí vůči expartnerovi
recenzovaný sborník příspěvků z II. ročníku
mezinárodního kulatého stolu

Petr Fabián (ed.)

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Fakulta veřejných politik v Opavě
Ústav veřejné správy a regionální politiky
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava

Vydání: první

Počet stran: 74

Náklad: elektronicky

Místo a rok vydání: Opava, 2019

Publikace je neprodejná.

Neprošlo jazykovou úpravou.

ISBN 978-80-7510-379-6